

Obsah

1 ÚVOD	1
1.1 Předmět a cíle práce	2
1.2 Použité zdroje.....	5
1.3 Pojmy užívané v práci.....	6
2 VYMEZENÍ REGIONU.....	9
3 HISTORIE TĚŠÍNSKA.....	13
4 FORMOVÁNÍ DO SOUČASNÉ PODOBY	20
5 TĚŠÍNSKÉ SLEZSKO VE 20. STOLETÍ	32
6 EUROREGION TĚŠÍNSKÉ SLEZSKO–ŚLĄSK CIESZYŃSKI.	54
7 ZÁVĚR	57
8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ.....	60
9 RESUMÉ	68
10 PŘÍLOHY.....	70

1 ÚVOD

Tato bakalářská práce se zabývá případem Těšínska. Těšínské Slezsko je region, který tvořil historicky jednotné území. V současnosti je území historického Těšínského knížectví rozděleno mezi dva suverénní státy, a to Českou republiku a Polsko. Rozdělení regionu předcházela řada sporů, které velice poznamenaly vztahy jak mezi tehdejšími aktéry sporu, tedy Československem a Polskem, tak vztahy přímo na území regionu, kde žila vždy velmi heterogenní společnost. K samotnému rozdělení území došlo v roce 1920 a z této události vzešlo velké množství negativních pocitů.

O více než půl století později se začala obnovovat přeshraniční spolupráce a obyvatelstvo na Těšínsku opět začalo hledat společné kořeny. Společná historická zkušenost má vliv i na dnešní podobu těšínské identity, která byla spolu s regionálním povědomím znovu posílena a v současnosti je přednostně budována na základě v roce 1998 vzniklé platformy transhraničního Euroregionu Těšínské Slezsko/Śląsk Cieszyński. Cílem euroregionu je, s podporou regionální politiky Evropské unie a jejích strukturálních fondů, obnovit a posílit důvěru a spolupráci na celém území regionu – tedy mezi českou a polskou částí.

Z historického hlediska bylo Těšínsko etnicky velice heterogenním prostředím, kde se setkávala řada kultur. Svě zastoupení zde měli nejen Češi a Poláci, ale také Němci, Židé a Romové. Židé a Němci z Těšínska po druhé světové válce zcela zmizeli, ke zbylým etnikům se přidala řada migrantů ze Slovenska. Přítomnost tolika etnik měla logicky velký vliv na celý region, který byl ovlivněn jejich spoluprací i rozpory. Na příkladu Těšínska v historii i současnosti je možné sledovat řadu takřka protichůdných jevů, jakými jsou nacionalismus, multikulturalismus, či asimilace.

V rámci České republiky je část Těšínska vyskytující na jejím území velmi specifickou oblastí, protože zde stále žije značně početná polská menšina a vyskytuje se zde i těšínsko – slezská regionální identita. Skutečnost, že na Těšínsku existuje mezi lidmi poměrně silné vědomí společné identity založené na společné historii, dodává celému regionu odlišný charakter od zbytku Česka. V rámci Polska není segment Těšínska tak výrazně odlišný. Ve srovnání s českou částí je zde obyvatelstvo celkem homogenní, jelikož došlo k asimilaci menšin a několika vlnám odsunů. I v této části historického Těšínského knížectví se můžeme setkat s povědomím společné těšínsko – slezské regionální identity, ale v případě polského prostředí se nejedná o natolik odlišný prvek jako u prostředí českého, jelikož místní dialekt je velmi podobný polštině.

Problém Těšínska je nedílnou součástí nejen československých a polských národních dějin, ale také významnou součástí dějin mezinárodních vtaů nově vzniklých států v Evropě. Spor o Těšínsko byl veden velmi dlouhou dobu, především kvůli strategické poloze regionu a jeho značnému hospodářskému významu. Povědomí o něm je však okrajovou záležitostí. Je paradoxní, že Těšínsku, ač má v českých dějinách historii mnohem delší a bohatší, se nedostává ani zdaleka tolik pozornosti jako například Sudetám.

1.1 Předmět a cíle práce

Tato práce má několik cílů. Prvním z nich je zmapování a prozkoumání vývoje Těšínska a jeho směřování od jeho vzniku až do dnešní doby. V tomto ohledu bych se především ráda zaměřila na vlivy, jež formovaly region do současné podoby a seznámení se skutečnostmi, které činily Těšínsko po celou dobu jeho existence jedinečným.

Dalším cílem je zjistit roli a vliv těšínské otázky v československo – polských vztazích. V této oblasti je třeba zaměřit se nejen na vztahy na národní úrovni, ale také na úroveň lokální, a to jak v historii, tak v současnosti. Metodou zpracování této práce je empiricko – analytický přístup, v jehož rámci se budu snažit objektivně a přesně analyzovat Těšínsko. Práce bude mít podobu případové studie.

Stať práce bude členěna do šesti hlavních částí. V první části práce nejprve vysvětlím pojmy region, transhraniční region a regionalismus. Významné pro další práci bude především objasnění pojmů, které budou v práci dále užívány a jsou běžně užívány v odborné literatuře. Dále provedu základní vymezení regionu z hlediska geografické polohy, rozlohy a charakteru území.

Ve druhé části práce popíši dějinný vývoj Těšínska, který bylo nutné obsahově omezit. Přestože jsou dějiny Těšínska velmi obsáhlé, tato práce není primárně historická. Již ve středověku, po rozpadu Velkomoravské říše se v Těšínském knížectví chopili moci Přemyslovci. Ti byli o území připraveni Piastovci, a tak se v oblasti začal střídat vliv českých a polských zemí. V dalším historickém vývoji se území Slezska rozdrolilo na menší knížectví, která byla postižena taženími vojsk za nesčetných válek. Důsledky těchto tažení ovlivňovaly každodenní život na Těšínsku. Nehledě na bouřlivý dějinný vývoj a množství událostí popíši toto období jen velmi stručně. Nicméně historický exkurs je zcela nepostradatelným východiskem pro sledování jakýchkoli dalších společenských pohybů. Do práce byly vybrány jen nejzásadnější události Těšínska a skutečnosti, jež mají přímý vliv na pozdější události. Proto je zde například možno najít podklady pro argumentaci obou stran sporu o Těšínsko z meziválečných let.

Třetí část práce je věnována 18. a 19. století, která měla největší vliv na formování všech stránek dnešního charakteru Těšínska. V tomto

období se z dosud převážně zemědělsky založené oblasti začalo stávat centrum textilní výroby a průmyslu. Udála se řada změn ve skladbě obyvatelstva a ve způsobu života. Od přelomu století se na Těšínsku začala rozmáhat nacionální hnutí a soupeření mezi jednotlivými národnostními skupinami. Především slovanské skupiny obyvatel se vymezovaly nejen vůči snahám o germanizaci, ale také vůči sobě navzájem. Národnostní hnutí se rozvíjela jako důsledek výrazného nástupu průmyslové revoluce a industrializace.

Čtvrtá část práce se zabývá dvacátým stoletím. Hlavním záměrem této kapitoly je zmapování úlohy Těšínska v československo – polských vztazích. Výrazná změna nastala po první světové válce a rozpadu Rakouska-Uherska. Zaniklo Těšínské knížectví a o těšínské území se rozhořel spor mezi nově vzniklými státy - Československem a Polskem. Spor trvajícím od konce první světové války přerostl roku 1919 v sedmidenní válku, která byla ukončena až na nátlak mocností Dohody. Bylo stanoveno nové uspořádání, které bylo příznivější pro Československo, přestože přinášelo rozdělení Těšínska na dvě části. Na území Polska i v Československu probíhala diskuse o novém uspořádání velice bouřlivě a nesouhlasně, přesto obě strany podepsaly roku 1920 rozhodnutí arbitráže. V následujících meziválečných letech však spor stále přetrvával.

Roku 1938 vznesla polská vláda (za silné podpory polského národnostního hnutí v československé části Těšínska) územní nároky vůči Československu. Následně vydala ultimátum o okamžitém vydání území a krátce nato anektovala západní - doposud československou - část Těšínska. Za druhé světové války došlo k připojení většiny těšínského území k Německu. Československo - polský spor se opět rozhořel až po válce, kdy se situace vrátila do podoby, jež nastala po arbitráži z roku 1920. Definitivní konec rozepří nastal až 14. února 1958,

kdy vstoupila v platnost Smlouva mezi Československou republikou a Polskou lidovou republikou o konečném vytyčení státních hranic.

V následující části přiblížím současnost na Těšínsku. Těžištěm mého zájmu bude především vznik Euroregionu Těšínské Slezsko, který přinesl budování obnovené shody, porozumění a společné identity všech obyvatel Těšínska.

1.2 Použité zdroje

Téma Těšínska je v české i polské odborné literatuře podrobně rozebráno, polská literatura se problematice věnuje více. Samozřejmě není možno opominout přínos literatury německé. V souvislosti se všemi zvraty, jež na Těšínsku proběhly, je třeba zmínit, že řada autorů se neubrání trpkosti a zaujatosti, jelikož „těšínské téma“ stále budí vášně a silné kontroverze. V literatuře všech zainteresovaných národů se můžeme setkat s různými výklady a interpretacemi jednotlivých historických událostí, což je logické.

Ve své práci si v žádném případě nekladu za cíl určit, který výklad dějinného vývoje je pravdivý. Polská literatura pochopitelně obhajuje polské kroky, nároky a vidí ve vyřešení těšínské situace křivdu, která zůstává nenapravena i v dnešní době. Česká literatura se naopak snaží obhájit české pozice a kroky, stejně jako německá literatura počiny německé.

Použití zdrojů v mé práci je ovlivněno dvěma faktory. Prvním z nich je dostupnost literatury. Řada publikací je mimo Těšínsko nebo Polsko dostupná ve velmi omezené míře, nebo vůbec. Proto se vzhledem k této situaci opírám především o literaturu českou.

Druhým faktorem ovlivňujícím výběr literatury byla snaha vyhnout se použití zjevně zaujatých textů. Příkladem takovéto publikace je kniha

dr. Fridolína Šlachty, který uvádí, že se snaží o objektivní zhodnocení událostí na Těšínsku. V knize ale můžeme najít citově zabarvené pasáže, jakou je například tato o rozdělení území roku 1938: „(...) hraniční čára na Těšínsku rozdělovala jedolitou masu věrného českého obyvatelstva, neboť na této hranici chyběl úplně živel polský. Snad nikde jinde nezraňovalo slovo „hranice“ tak značně rozbolestněná lidská srdce, jako zde. (...) představa jedinečné křivdy a niterního bolu doprovázena složitým komplexem všech možných psychických hnutí. Byl to natolik nespravedlivý a duševně zraňující pojem, že z nás zde nikdo nikdy nezapomene“ (Šlachta, 1946: 65). Samozřejmě bylo třeba vyhnout se i neobjektivním polským publikacím, mezi které patří například kniha Tomasz Janowicze, který prezentuje události předcházející vyřešení československo – polského sporu o Těšínsko v roce 1920 jako českou křižáckou výpravu na území Polska. Tato výprava byla podle Janowicze podporována Němci a jejím cílem nebylo nic menšího, než obsadit území spřáteleného (bratrského) slovanského národa, jež mu patřilo odnepaměti a násilně ho počestit (Janowicz, 2009: 20- 25).

Především v kapitole o Euroregionu Těšínské Slezsko/ Śląsk Cieszyński jsem využila i internetové zdroje. Internetových zdrojů by bylo možno využít ve větší míře, například při vymezení území a jeho správní struktury¹, ale všechna tato témata byla nespočetněkrát zpracována snad ve všech publikacích na téma Těšínsko.

1.3 Pojmy užití v práci

Při zkoumání regionů se jako nejefektivnější ukázala tzv. makroperspektivní metoda, jejíž výhodou je, že badatelé umožňuje bez ohledu na jakékoli omezující podmínky předem definovat prostor, v jehož

rámci se bude pohybovat. Tato metoda zároveň umožňuje zvolit i jiné měřítko, není podstatné, zda menší či větší, jež nemusí brát ohledy na existující stát. Tento způsob zkoumání se hodí obzvláště dnes, kdy při studiu regionů často narazíme na jev, který přesahuje do sousedního, nebo několika sousedních států, nebo se naopak soustřeďuje pouze na určitou část státního území. Proto nelze omezit zkoumání pouze na stát, jelikož výsledkem by byly neúplné nebo zkreslené výsledky. Tato zkreslení by se mohla objevit při zkoumání procesů, jakými jsou migrace, náboženská či jazyková homogenita obyvatelstva. V těchto případech může mít politická hranice rušivý vliv a je nutno ji v rámci makroperspektivní metody obejít tím, že si vytyčíme vlastní hranice. Takto vzniklé teritoriální jednotky označujeme jako regiony (Romancov, 2007: 410 – 420).

Správné určení hranic se dá považovat za klíčové k oddělení prostorových odlišností v rámci jednoho konkrétního území. Jednotlivé části kontinuálního zemského povrchu je možné od sebe odlišit a tyto odlišné části se nazývají regiony. Přírodní hranice obvykle nebývají příliš ostré, zatímco hranice vytvořené člověkem naopak ano. Nejostřejší ze všech hranic jsou pak hranice politické, tento efekt je zdůrazněn faktem, že většina hranic regionů neexistuje ve formě náhlého přechodu. Okrajové zóny regionů se od sebe odlišují řadou různorodých přechodů, posunem nebo propletením složek (Hnízdo, 1985: 64).

Na základě těchto kritérií rozdělujeme regiony na dvě základní skupiny. Jedná se o regiony přirozené, jejichž vymezení je dáno vlastnostmi zemského povrchu, a regiony umělé, které vznikly na základě činnosti člověka a často bývají ohraničeny politickými hranicemi. Politické regiony jsou v rámci makroperspektivní metody rozlišeny do tří typů a

¹Srov.: Česká státní správa, dostupné na: http://www.statnisprava.cz/rstsp/redakce.nsf/i/mesta_mestyse_a_obce; Úřad Slezského vojvodství,

jedním z nich je i transhraniční region. Transhraniční region je označení pro politický region, jež nerespektuje státní hranice a spojuje oblasti minimálně dvou států v jednotící politický region (Hnízdo, 1985: 64).

Pojem Euroregion popisuje oblast příhraniční spolupráce, která vznikla na základě vzájemné dohody příhraničních regionů dvou nebo více zemí. Euroregion se ve svém fungování řídí svými vlastními stanovami. Jeho hlavní náplní je podpora zájmů měst a obcí, sdrůžení, organizací i fyzických osob. Cílem Euroregionu je vyjednání uzavírání mezinárodních smluv napomáhajících přeshraniční spolupráci. Evropská unie podporuje příhraniční rozvojové programy, jejichž cílem je překonat stávající regionální problémy, ztěžující evropskou integraci².

dostupné na: http://www.katowice.uw.gov.pl/wojewodztwo/mapa_i_spis_powiatow.html.

² „Co je euroregion,“ Euroregion Těšínské Slezsko, dostupné na: <http://www.euroregion-teschinensis.eu/euroregion-tesinske-slezsko/>, 22. 2. 2012.

2 VYMEZENÍ REGIONU

Těšínsko/ Těšínské Slezsko má své historické zemské hranice, svůj vlastní znak. Dříve mělo i zemský sněm, zemský soud, zemskou kancelář a zemskou ústavu. Těšínsko můžeme najít na řadě historických map. Vymezení území Těšínska se bude lišit podle typu literatury. Jinak je tento název užíván v odborné literatuře etnografické, historické a politickosprávní a další odlišnosti lze najít v soudobém tisku. Výrazné rozdíly pak můžeme najít mezi literaturou polskou a českou. V polské literatuře se můžeme často setkat s termínem, který představuje označení pro území, o něž se vedly spory mezi Československem a Polskem ve 20. století. V české literatuře se můžeme setkat s užíváním pojmu Těšínsko jako značení pro nejbližší okolí Českého Těšína, nebo synonymně s polským „Zaolzie“³. Z historických termínů užívaných ve spojitosti s Těšínskem je nutno zmínit Horní Slezsko⁴, Rakouské Slezsko⁵ a České Slezsko⁶.

Těšínské Slezsko (Śląsk Cieszyński) tak, jak je užíváno v této práci⁷, není možné zaměňovat s v současnosti (především v současném tisku) často zmiňovaným termínem Euroregion Těšínské Slezsko, jelikož se tato území svou rozlohou zcela neshodují (srov.: Cabada; Hricová, 2009: 53; Ondřeka, 2008: 9). Ve své práci jsem se rozhodla používat termín Těšínské Slezsko synonymně s termínem Těšínsko, a to podle historického vymezení území.

³ Tento termín bývá také překládán do češtiny jako Zaolší nebo Zaolzí, všeobecně by se dalo území Zaolzia definovat jako území o velikosti 830 km², jež si nárokovalo Polsko a později jej v roce 1938 zabralo. Jeho hranice procházejí okresem Frýdeckého okresu (Cabada; Hricová, 2009: 53). Mapa Zaolzia je součástí příloh.

⁴ Horní Slezsko bylo větším uzemním celkem, jehož součástí bylo Těšínsko (Gawrecki, 2003: 14).

⁵ Termín je používán od roku 1742 pro tu část Slezska, která zůstala součástí Habsburské monarchie (Tamtéž: 13).

⁶ Pojmenování vzniklo jako výraz českého státoprávního radikalismu v 18. století (Tamtéž: 13).

⁷ Termín užívám dle vymezení historických hranic viz níže.

Historické hranice Těšínského Slezska neboli Těšínska jsou snadno rozpoznatelné v terénu. Území má tvar téměř pravidelného čtverce a rozkládá se na ploše 2 300 km². Na západě odděluje Těšínsko od Moravy řeka Ostravice, od svého pramene na Černé Ostravici až po soutok s řekou Odrou. Dnešní dvojměstí Frýdek – Místek bylo v historii součástí dvou různých celků, zatímco Frýdek byl součástí Těšínska, Místek byl již na Moravě. V historii byla hraničním městem i Ostrava, město bylo rozděleno na Polskou Ostravu a Českou Ostravu (srov.: Cabada; Hricová, 2009: 51; Fukala, 2007: 12 – 17; Ondřeka, 2008: 11 – 12).

Na jihu odděluje Těšínské Slezsko od Slovenska hraniční hřeben Moravkoslezských Beskyd, a to od vrcholů Bílý kříž a Sulov, přes Velký polom až k Jablunkovskému průsmyku, v jehož okolí jsou dodnes pozůstatky původních těšínských hraničních pevností, jejichž rozmístění odpovídá historické Měděné cestě do Horních Uher. Odsud pokračují hranice Těšínska na východ kolem hraniční hory Gírová přes hřebeny Slezských Beskyd, k městu Bílsku, odkud vedou po řece Bílé až k jejímu ústí do Visly (Wisła). Tato východní hranice oddělovala po staletí Těšínsko od Polska. Severní hranice, vedoucí převážně podél řeky Visly, pak podél řeky Olzy až k jejímu ústí do Odry, odděluje Těšínské Slezsko od zbytku Slezska (tamtéž).

V roce 1920 bylo těšínské území rozděleno na polské a české Těšínsko. Polské Těšínsko zaujímá rozlohu přibližně 1005 km², což představuje zhruba 44 % území a v současnosti je součástí Slezského vojvodství (Województwo Śląskie). České Těšínsko o rozloze přibližně 1277 km² je součástí Moravkoslezského kraje, což je přibližně 56 % historického těšínského území. Přestože byl region rozdělen státní hranicí a jeho charakter byl výrazně pozměněn, došlo po pádu komunistických režimů v Polsku a Československu k revitalizaci vztahů a navázání nové regionální spolupráce. Tato spolupráce se dnes rozvíjí především na

platformě Euroregionu Těšínské Slezsko/Śląsk Cieszyński, což je důkazem přetrvání těšínsko – slezské identity a vědomí společných kořenů i odlišnosti v rámci vlastních národních států (tamtéž).

Těšínský znak pochází od zdejšího vládnoucího rodu Piastovců a je jím nekorunovaná zlatá orlice s rudou zbrojí v modrém poli. Znak je dodnes používán celou řadou místních měst a obcí. Kromě obecní úrovně můžeme tento znak nalézt vedle dalších znaků historických českých zemí na zdech chrámu svatého Víta a na tzv. velkém znaku Československé republiky, který byl používán v meziválečném období. Nejnověji se původní heraldický symbol Těšínska objevil ve znaku Moravskoslezského kraje (Ondřeka, 2008: 10 - 11).

Těšínské Slezsko je součástí většího historicko – geografického celku Slezska, které svou rozlohou konkuruje jak Čechám, tak Moravě. Jeho území je v současnosti, stejně jako území Těšínska, rozděleno mezi Českou republiku a Polsko. V případě Slezska jako celku je ale nutno dodat, že v České republice se nachází jen malá část tohoto historického území. V celé své historii bylo Slezsko místem setkávání, ovlivňování a průniku kultur a jazyků, ale také místem střetu politických zájmů českého státu, Polska a Německa⁸ (srov.: Gawrecki, 2003a: 12 – 15; Ondřeka, 2008: 12 - 14).

Slezsko bylo již od svého „objevení“ na počátku 12. století výjimečným regionem, jak z teritoriálního, tak z územně správního hlediska. Významný rozdíl oproti celoevropskému standardu představovalo rozdělení území na řadu menších celků, tzv. údělů, které měly dlouhodobě velkou míru nezávislé samosprávy. K rozdělení na jednotlivé úděly začalo docházet postupně od roku 1177, kdy byly

⁸ Měšek I. se po otcově smrti stal spolu s nezletilým bratrem Přemyslem pánem Ratibořska a Těšínska, ke vzniku samostatného Těšínského knížectví došlo po odtržení Ratibořska, ze kterého dnes řadíme k Těšínskému Slezsku jen malou část u Bohumína (Ondřeka, 2008: 12 - 14).

vytvořeny nejprve čtyři jednotlivé celky. Centra těchto údělů byla v Hlohově, Vratislavi, Opolí a Ratiboři. Později byly vytvořeny dva úděly. První s centrem ve Vratislavi se nazýval Dolní Slezsko a druhý s centrem v Opolí se nazýval Horní Slezsko. V průběhu své historie prošlo Slezsko řadou procesů dělení na jednotlivé celky, jenž měly obvykle status knížectví, který vycházel z užívání polského dědického práva. Postupně se utvořilo až 18 takovýchto celků pod vládou knížat z polské dynastie Piastovců, jedním z nich bylo i knížectví Těšínské. Těšínské knížectví se jako samostatný politický územní celek konstitovalo na přelomu let 1289 – 1290, kdy se vyčlenilo z většího hornoslezského celku tzv. Opolského knížectví. Prvním samostatným těšínským knížetem a zakladatelem těšínské linie Piastovců se stal po smrti svého otce Vladislava Měšek I. (tamtéž).

3 HISTORIE TĚŠÍNSKA

Těšínsko nepatří ke starým sídelním oblastem kvůli své velké členitosti a nepříliš kvalitní půdě. Proto zde bylo v pravěku pouze sporadické osídlení spojené nejvíce s komunikačním významem oblasti. Archeologické výzkumy tedy dokumentují řídké a přerušované osídlení. Těšínsko je archeologicky málo probádané a jeho historie je tedy otázkou spekulací až do 9. století, kdy se začíná objevovat větší množství ucelených informací o regionu. Podle nejpravděpodobnější hypotézy o předchozím vývoji Těšínska byla tato oblast v 9. století součástí území Opolanů obývanou etnickou skupinou Vislanů. Této teorii nasvědčuje fakt, že později byl těšínský region součástí arcijáhenství⁹ opolského (Žáček, 1997: 41 – 42).

Přítomnost Slovanů v české části Těšínska je archeologicky doložena od poloviny 8. století, díky vykopávkám na výšinném hradisku v Chotěbuzi – Podobore. Osídlení hradiska je děleno na dvě etapy, přičemž první etapa byla ukončena nájezdem knížete Svatopluka proti Vislanům. Po rozpadu Velkomoravské říše bylo území budoucího Těšínska nejprve podrobena maďarským vlivům, které později nahradila příslušnost ke státu českých Přemyslovců. Tato situace však netrvala dlouho, jelikož ještě v 10. století došlo k bojům mezi Přemyslovci a Piastovci a na konci století se tak Těšínsko stalo součástí polského státu (Žáček, 1997: 42).

V polovině 11. století bylo na Těšínsku vytvořeno nové správní centrum, ke kterému patřila i nejstarší dochovaná kamenná budova na

⁹ Arcijáhenství, archidiakonát – v českém státě ve 12. – 13. stol. základní článek církevní správy země. Bylo zřizováno při nejvýznamnějších střediscích hradské správy. Představení se nazývali arcijáhnové a podléhali biskupovi. Arcijáhenství, byla rozdělena na děkanství nebo dekanáty (Kolektiv autorů, 1996).

Těšínsku¹⁰. Břetislav I. se ve třicátých letech pokusil získat Slezsko zpět diplomatickou cestou a podal stížnost k císaři Jindřichovi III., kterého dlouhodobě vojensky podporoval v bojích s Uhry. Císař nařídil navrácení území českému státu a kníže Kazimír roku 1050 přislíbil nařízení splnit. Ke splnění slibu nedošlo, Kazimír začal upevňovat svou pozici ve Slezsku, kde obnovil vratislavské biskupství a dosadil biskupa Jeronýma. Reakcí Jindřicha III. bylo rozhodnutí z Quedlinburgu z roku 1054, kterým ponechal Slezsko Kazimírovi, ale s povinností vyplácet do Čech roční tribut. Polská povinnost platit tribut a pocit křivdy na české straně měly za následek více než půl století potyček a bojů. Ke zrušení placení tributu a ukončení českého nároku na Slezsko došlo, když byl Vladislav I. poražen Poláky u Trutiny (Korbelářová, Žáček, 2008: 20 – 22).

Od smrti Boleslava III. Křivoústého v roce 1138 bylo Polsko až do konce 12. století zmítáno spory o nástupnictví a dědictví. Proces oddělování Slezska od Polska nastal po roce 1202, kdy docházelo k faktickému zániku ústřední vlády v piastovském Polsku, na základě rozvoje emancipační politiky potomků Vladislava II. Vyhnanec v jejich dědických údělech. Na přelomu 12. a 13. století panovaly spory mezi Jindřichem Bradatým a Měškem I. Křivonohým, ze kterých vzešla dohoda, o jejíž potvrzení byl roku 1202 požádán papež. Tato dohoda rušila dědické právo mezi vratislavskými a opolsko – ratibořskými Piastovci a stala se tak základem pro definitivní dělení Slezska (srov.: Fukala, 2003: 21; Korbelářová, Žáček, 2008: 22 – 30).

Rozdělení na Dolní Slezsko, nazývané poté jen Slezské knížectví (ducatu Slezie) a Horní Slezsko, které bylo nazýváno Opolské knížectví (ducatu Opol) bylo začátkem do značné míry samostatného vývoje obou částí. V Horním Slezsku si nadále podržela vládu piastovská linie navazující na Měška I. Křivonohého, který převzal titul vévody opolského.

¹⁰ Rotunda sv. Mikuláše a sv. Václava viz. přílohy.

Jeho syn Kazimír I. připojil Opolské knížectví k polské církvi. Za vlády Kazimírova syna Vladislava I. Opolského bylo uzavřeno spojení s českým králem Přemyslem Otakarem II. Tímto krokem a účastí v bitvě u Kressenbrunu se Vladislavovi podařilo připojit k Opolskému knížectví pás území od Lipové k uherské hranici¹¹ a vyřešit spornou česko – opolskou hranici. Obě tyto skutečnosti byly pro Opolské knížectví velmi výhodné (tamtéž).

Nástup kolonizace byl na Těšínsku oproti zbytku českých zemí opožděný. První etapu kolonizace představovala lánová kolonizace, spojená s městskou kolonizací. První etapa probíhala od 12. do 15. století a v jejím rámci byla zpřístupněna především nížinná oblast. Od konce 13. století byla započata i kolonizace pozemního hvozdu, oddělujícího Těšínsko od Moravy. Sídlní proud zde nejdříve postupoval od staršího osídlení kolem Ostravy, Karviné a Chotěbuzi k jihozápadu. V pozdější době došlo k opačnému trendu, kdy nastoupil sídlní proud, který osadil povodí dolní Ostravice, Luciny a Stonávky. Kolonizace se kromě obyvatel ze zemí Koruny české účastnilo i německy mluvící obyvatelstvo, které začalo přicházet na počátku 14. století (Šmerda, 2002b: 62 – 63).

Pro toto nejstarší období nejsou k dispozici žádné nezpochybnitelné historické ani filologické doklady, jež by pomohly přesně určit národnost obyvatelstva žijícího na Těšínsku. Argumenty, které používají čeští i polští historici, se obvykle opírají o jazyk používaný v dochovaných diplomatických materiálech, který ovšem reprezentuje pouze tvůrce těchto materiálů a je ovlivněn i jazykovými možnostmi „druhé strany“ (srov: Žáček, 2002: 10 – 12; Siwek, 1997: 48 – 49).

Jak bylo uvedeno výše, Vladislavův syn Měšek I. se stal prvním těšínským knížetem. Samostatné Těšínské knížectví mělo dlouhodobě

¹¹ Ačkoli je toto území nepřilíh jasně definováno, je zřejmé, že do něj spadala část pozdějšího Těšínska

strategický význam na pomezí Moravy, Horních Uher a Krakovska. Měšek I. byl aktivním knížetem, podporoval kolonizaci měst Těšina, Osvětimi, Zátora, Bílska, Skočova a Frynštátu¹² (Fukala, 2007: 50 – 51). Sídlem Těšínských Piastovců se stal hrad v Těšíně. Měšek Těšínský také roku 1287 urovnal otázku hranic s olomouckým biskupem Dětřichem. Dosavadní úzké vazby Piastovců k polskému státu nahradil Měšek příklonem k Českému království. V lednu roku 1291 se Měšek a jeho bratr Boleslav zavázali k vojenským službám českému králi. Spojenectví pak s českou korunou pak Měšek utužil provdáním své dcery Violy za českého krále Václava III. (Žáček, 1997: 43 – 45).

Měškův syn, kníže Kazimír I., uznal roku 1327 v Opavě lenní svrchovanost českého krále Jana Lucemburského. Proces spojení Těšínského Slezska se zeměmi Koruny české byl definitivně završen roku 1335, kdy se polský král Kazimír v Trenčíně definitivně vzdal všech svých nároků na Těšínské Slezsko a ostatní slezská knížectví tím, že uzavřel mír s českým králem, který se na oplátku vzdal nároků na polský trůn. Těšínsko se pak stalo součástí zemí Koruny české, a to se statutem tzv. korunního léna. Tento status znamenal, že v případě vymření vládnoucího rodu těšínských Piastovců mělo Těšínsko připadnout přímo České koruně jako tzv. odúmrtí. Po Měškovi I. Těšínském zasedlo na těšínský knížecí stolec ještě 15 Piastovců a Piastoven, kteří vládli více než 360 let. Všechna tato knížata zůstala věrnými stoupenci českých králů a řada z nich působila i na českém dvoře. Nejúspěšnějším Piastovcem působícím na dvoře byl Přemysl I. Nošák, který působil jako diplomat nejprve ve službách Karla IV., poté i jeho syna Václava IV. a velmi rozšířil těšínské majetky (Ondřeka, 2008: 13 – 14).

ležící mezi Olší a Ostravicí (Korbelářová, Žáček, 2008: 30).

¹² Frynštát je dnes místní částí Karviné (Fukala, 2007: 50).

Dalším významným mezníkem ve vývoji těšínského knížectví se stal rok 1592, kdy těšínský kníže Václav III. Adam sestavil vlastní těšínský zemský zákoník¹³ „Práva a zřízení zemské knížectví těšínského“. Zákoník¹⁴ byl sepsán a vytištěn česky v Olomouci a jeho přijetí předcházelo schválení zástupci těšínských stavů na zemském sněmu v Těšíně. Nejenže byl zákoník sepsán v českém jazyce, ale také kodifikoval češtinu jako úřední a soudní jazyk. Český jazyk tak v době vlády těšínských Piastovců postupně téměř zcela nahradil dosud používanou latinu a němčinu. Po několik století, prakticky až do konce 18. století, sehrával český jazyk prakticky hlavní úlohu jak u dvora, tak u zemského soudu a v zemské kanceláři v Těšíně. Když rod těšínských Piastovců vymřel roku 1653 smrtí kněžny Alžběty Lukrécie, Těšínské Slezsko jako léno České koruny přešlo pod přímou vládu českých králů. Těmito králi byli Habsburkové a právě od počátku jejich vlády se začíná datovat, kromě správních změn, převaha německého jazyka na těšínském území (Ondřeka, 2008: 14 - 16).

Od 16. do 18. století probíhala na Těšínsku v několika vlnách Valašská kolonizace, která byla procesem osidlování především podhorských a horských oblastí za účasti nově příchozího valašského elementu. Kolonizace hor a podhůří byla vítána českým panstvem, protože Valaši platili z této půdy nájem a tím vznikaly nové zisky. Dosavadní obyvatelstvo Těšínska kolonizovalo především nížinné oblasti. Valaši byli etnicky původem balkánsko – karpatský lid pocházející z území dnešního Rumunska. Valašské osidlování probíhalo od 15. století v několika vlnách, v jejichž průběhu se Valaši zčásti přizpůsobovali jazyku a zvykům původního (slovanského) obyvatelstva oblastí, které osidlovali. Valaši se od těšínského obyvatelstva výrazně lišili svým životním stylem. Zatímco původní obyvatelstvo na Těšínsku bylo sžitě s půdou, Valaši

¹³ V dnešní době by byl tento zákoník chápán jako ústava Těšínska.

¹⁴ Kopie rukopisu „Práv a zřízení zemského knížectví těšínského“ je součástí příloh.

vedli kočovný, na držení půdy nezávislý život. Novinkou, kterou přinesli na Těšínsko, a jejich doménou bylo horské pastevectví, tedy chov tzv. valašského dobytka, konkrétně koz a později ovcí. Chov těchto zvířat byl znám na Těšínsku již před příchodem Valachů, ale jednalo se o místní druhy tzv. pozemských ovcí, které byly chovány v nížinách¹⁵ kvůli vlně a masu. Valaši s sebou přiháněli stáda nového, tzv. horního dobytka, který byl velmi odolný a byl chován především kvůli mléku (srov.: Al Saheb, 2010: 71 – 77; Pindur, 2008: 46 - 48).

Valašská nezávislost na půdě způsobila, že se původně řadili ke skupině tzv. neosedleného obyvatelstva a neměli povinnost robotovat. Postupná asimilace probíhala u Valachů na Těšínsku docela rychle, ale ještě na přelomu 17. a 18. století si zachovávali mnoho svobod, značnou míru nezávislosti na vrchnosti a dokonce měli vlastní samosprávu. Valašskou samosprávnou institucí byli valašští vojvodové, kteří spravovali valašské obyvatelstvo na Těšínsku a hájili jeho zájmy. Později se tito vojvodové ale stali pouhými správci (tamtéž).

Specifickou a ekonomicky zcela nezanedbatelnou skupinu obyvatelstva tvořili na Těšínsku již od středověku Židé. Prokazatelné doklady o jejich usídlení na tomto území pocházejí již z roku 1531, ale není vyloučeno, že zde byli přítomni již dříve. V Těšínském Slezsku byli Židé usazeni především v hlavním městě Těšíně, ale přechodně vytvořili i poměrně početnou kolonii na slezskoostravském panství. Od druhé poloviny 16. století pak existují doklady o nepřetržité přítomnosti Židů na Těšínsku. V této době se již Židé usazovali jak ve městech, tak na venkově, přestože městské lokality jim skýtaly širší možnosti uplatnění a pravděpodobně i tolerantnější prostředí. Vzhledem k výjimečnosti Těšínska zde pro židovskou komunitu postupně vznikly vcelku příznivé společenské podmínky s jistou mírou tolerance. Tento stav byl vzhledem

¹⁵ Pastva probíhala zejména na úhorech a zřídka v lesích (Al Saheb, 2010: 72).

k opakovanému vydávání císařských rozhodnutí, omezujících či zcela zakazujících pobyt Židů v zemích České koruny, unikátní a dovoloval působení židovské komunity bez tvrdšího pronásledování. Potvrzením trvalé sounáležitosti Židů s regionem jsou i jich se týkající ustanovení obsažená v Zemském zřízení těšínského knížectví z roku 1573 (srov.: Korbelářová, 2002b: 140 – 14; Korbelářová, 2005: 126 – 133).

Ekonomická situace na Těšínsku byla vždy specifická, protože oblast se dá dělit na nížinnou a horskou. Horskou oblast charakterizovalo od 16. století salašnictví s chovem ovcí, speciální organizace výroby a svérázný způsob života. Salašnictví bylo velmi výnosné a bohaté rodiny salašníků vytvářely až do poloviny 18. století nejzámožnější poddanskou vrstvu na Těšínsku. Jejich postavení oslabilo až nová ekonomická politika, která zaváděla racionální zemědělství i do horských částí Těšínska. Obdobně probíhal vývoj i v nížinné části, kde od konce 16. století vytvářely zemědělskou základnu selské a zahradnické grunty. Až do poloviny 18. století převládalo potažní hospodářství, ale během druhé poloviny století došlo k významné změně, kdy došlo k velkému růstu počtu malých držitelů půdy¹⁶ (Skalníková, 2001: 30 – 33).

¹⁶ Za touto změnou stojí především populační tlak, kdy potomci, jež nedělili po rodičích, odcházeli na nové, převážně horské parcely jako novousedlíci. Těšínská komora tak získávala v horských oblastech novou zemědělskou půdu (Skalníková, 2001: 30 – 33).

4 FORMOVÁNÍ DO SOUČASNÉ PODOBY

Těšínské Slezsko sehrálo významnou roli v 18. století ve vývoji Habsburské monarchie. Zdejší společnost se rozvíjela ve specifických podmínkách jak z politického, ekonomického a sociálního, tak i z kulturně – náboženského pohledu. Často se proto zcela zásadně odlišovala od společnosti moravské a české. Prvním důležitým rozdílem oproti zbytku zemí Koruny české byl postoj k náboženství. Od konce třicetileté války a ještě výrazněji od uzavření Altranštátského míru¹⁷ zde existovala v různých částech více či méně omezená náboženská svoboda, která umožnila budovat a beztrzně navštěvovat evangelický svatostánek. I díky této skutečnosti představovalo Těšínsko z hlediska společenských poměrů dlouhodobě národnostně smíšenou oblast. Specifikem těšínské společnosti byli její obchodníci¹⁸, kteří byli zprostředkovateli velké části obchodu jak českých zemí, tak Polska směrem na západ i východ. Výraznou odlišnost představovala i šlechtická společnost, jejímž specifikem byla velmi silná vrstva drobné šlechty. Zcela specificky byly také na Těšínsko (potažmo Slezsko) uplatňovány reformy z habsburského dvora (Korbelářová, Šmerda, Žáček, 2002: 5 – 7).

Tyto reformy přinesly po třicetileté válce možnost rozvoje pro židovské obyvatelstvo v českých zemích, a to díky liberálnější politice státu. Dokonce se začala formovat skupina tzv. dvorních nebo privilegovaných Židů, kterým byla za služby různého druhu poskytována zvláštní práva a ochrana. Vstřícný postoj císařského dvora pokračoval i v prvních desetiletích 18. století. Císař Karel VI. vydal roku 1713 tzv. toleranční edikt, který dovoľoval Židům, aby se usazovali ve Slezsku, pokud budou platit speciální daň. Později se přístup k Židům začal

¹⁷ Altranštátský mír (1706 – 1707) (Korbelářová, Šmerda, Žáček, 2002: 5 – 7).

pomalu měnit a v roce 1738 dokonce stejný panovník přikázal vyhnat ze Slezska všechny Židy, kteří nebyli držiteli zvláštních privilegií. Tento vyhrocený postoj byl na nátlak šlechty zmírněn, protože jeho ekonomické důsledky by byly nedozírné. Nicméně zklidnění situace trvalo jen krátce. Pod vlivem válečných událostí a nebezpečí, jež údajně Židé představovali¹⁹, byl roku 1745 vydán nový edikt nařizující vypovězení Židů z Moravy a Slezska. I v otázce tohoto ediktu hrály významnou roli ekonomické ztráty, a tak bylo jeho naplnění odloženo do roku 1748 pod podmínkou, že Židé začnou platit speciální toleranční daň. Odvody daní měl garantovat sbor židovských straších, který byl za tímto účelem ustaven (Korbelářová, 2002b: 141 – 142).

Profesně se Židé na Těšínsku uplatnili především v oblasti obchodu. Provozovali krámy a zabývali se prodejem vlny a plátna. Nejvýraznějších úspěchů dosahovali v obchodu s alkoholem. Židé velmi často působili v palírnách a výčepech ve městech i na venkově, a právě tyto provozy patřily k nejvýnosnějším podnikům vůbec. Další výnosnou oblastí obchodu, do které se v 18. století Židé zapojili, byl obchod s tabákem. Židé se také zabývali půjčováním peněz na úrok. K jejich pravidelným klientům patřili především příslušníci vyšších vrstev společnosti, ale velmi často se dlužníky stávali i běžní řadoví občané. Židé obchodovali přes zemské hranice s obchodními centry ve Slezsku, Uhrách atd. Kromě toho byli také dodavateli stříbra a pagamentu do císařské mincovny ve Vratislavi. Židé ale nebyli jen úspěšnými obchodníky, značná část z nich se věnovala nevýnosným profesím, jakými byl obchod s obnošeným šatstvem, muzikantství nebo služba v jiných, lépe situovaných židovských rodinách (Spyra, 2001: 35 - 40).

¹⁸ S centrem ve Vratislavi a dalších městech (Tamtéž: 6).

¹⁹ Na císařském dvoře byli Židé považováni za straníky nepřátelských stran (Korbelářová, 2002b: 140 – 147).

Převratným se stalo vydání tzv. Tolerančního patentu Marie Terezie z roku 1752, který měl velmi negativní dopad na židovské obyvatelstvo žijící na území Těšínského Slezska. Toleranční patent omezoval počet Židů, kteří směli pobývat v zemi, na 88 rodin. Tyto rodiny společně tvořily kategorii tzv. tolerovaných Židů. Kromě počtu rodin patent upravoval i rodinné vztahy v židovských rodinách a přístup ke sňatkům. Možnost oženit se měl nyní, ale až po smrti otce, vždy pouze nejstarší syn. Ostatní synové a dcery museli po dovršení plnoletosti opustit zemi. Získat pro rodinu status tolerovaných židů bylo možné pouze v případě, že některá z dosavadních 88 rodin vymřela nebo opustila zemi. V této době začalo strmě přibývat případů, kdy Židé konvertovali ke křesťanství, aby se tak vyhnuli diskriminaci a ztíženým životním podmínkám. Ke konverzi docházelo samozřejmě již dříve, a to obvykle kvůli zlepšení podmínek pro obchod a možnosti vlastnit nemovitosti (srov.: Korbelářová, 2002b: 142 – 143; Korbelářová, 2005: 126 – 133).

Podmínky, které upravovaly život Židů na Těšínsku, byly zmírněny teprve v roce 1781, kdy Josef II. vydal Všeobecný toleranční patent. Stejná sice zůstala jak kategorie tolerovaných Židů, tak počet rodin v zemi, ale velká změna se odehrála v možnostech přístupu osob židovského původu ke vzdělání a řemeslu. Židům bylo tímto patentem povoleno i soukromé praktikování liturgie. V rámci celé říše byly učiněny kroky, jejichž cílem bylo integrovat židovskou komunitu do většinové společnosti. Nejprve byla nařízena všeobecná výuka němčiny, poté museli Židé od roku 1787 povinně přijímat německá jména a příjmení (Korbelářová, 2002b: 142 – 143).

Po vydání Tolerančního patentu mohli židé vyznávat víru, ale patent jim nezaručoval právo na rabíny, ani na synagogu. Oprávnění k pobytu bylo rozšířeno o potomky a rodiny těch, kteří je získali již dříve. V 19. století bylo Židům povoleno prodávat na jarmarcích a trzích, a také vybírat mýto na cestách a mostech, které patřily státu. Bylo povoleno, aby se na

některých místech těšínského obvodu uspokojovaly židovské náboženské potřeby, především v podobě zřizování malých modliteben a matrik. První rabín pro celý těšínský obvod byl schválen a instalován roku 1847 (Gawrecki, 2003c: 136 – 137).

Těšínské knížectví bylo, jako jedna ze součástí původního Slezska, výjimečné ve svém vývoji. Zvláště ve městech se uplatňoval silný německý vliv, který byl posílen geografickou polohou regionu, coby hraničního území rakouských zemí s Polskem a především s Pruským Slezskem. Těšínsko ovšem činí výjimečným fakt, že se nikdy nestalo součástí německého, respektive Pruského Slezska. Až do konce první světové války sdílelo Těšínsko společné osudy českého státu, a to i po prohrané válce Marie Terezie o odstoupení většiny území Slezska Prusku (Ondřeka, 2008: 15 - 17).

Knížectví těšínské bylo v 18. století z ekonomického hlediska značně diferencovaným územím. Vedle tradičního zemědělství a valašského salašnictví se zde začínají objevovat²⁰ rysy postupné industrializace. Podhorské oblasti Těšínska se postupně staly centrem textilní výroby, která byla organizována formou nákladnické výroby²¹ a rozptýlené manufaktury. Nezanedbatelnou součástí industrializace byly i železářské a další podniky (Korbelářová, Šmerda, Žáček, 2002: 5 – 7).

Válečné konflikty 17. století a začátku století 18. se Těšínsku povětšinou vyhnuly a krom zvýšených odvodů byl život zde ovlivněn jen větší náboženskou svobodou z nich vzešlou. Na Těšínsko přišla za třicetileté války silná vlna českobratrské emigrace, protože

²⁰ Tyto rysy je možné sledovat již od první poloviny 18. století (Tamtéž: 7).

²¹ Nákladnický systém byla organizační forma výroby. Základem bylo zprostředkování práce obchodníky. Pro obyvatele vesnic se tak řemeslo stávalo alternativou k zemědělství. Suroviny a nástroje jim poskytovali obchodníci, kteří pak vyrobenou komoditu prodávali na trzích („Nákladnický systém,“ CoJeCO, dostupné na: http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&s_lang=...Guinea-Bissau&id_desc=389962&title=faktorsk%C3%9A%20syst%C3%9Aem, 27. 2. 2012.).

pronásledování z důvodu víry zde bylo podstatně mírnější než v Čechách a na Moravě. To dokazuje, že situace na Těšínsku byla výjimečná ještě před uzavřením Altranstädtského míru. Těšínsko bylo přímo zasaženo až konflikty, jež začaly po nástupu Marie Terezie k moci roku 1740 (srov.: Gawrecki, 2003b: 49 – 60; Korbelářová, Žáček, 2008: 191 – 196; Šlachta, 1946: 22 – 23).

V první slezské válce byla Marie Terezie poražena a území Těšínska bylo dočasně obsazeno pruským vojskem, ale po podepsání tzv. Vratislavského míru zůstalo pod vládou Habsburské monarchie. Ve druhé slezské válce bylo Těšínsko postiženo mnohem tíživěji, než v první. Pruské vojsko vpadlo do Těšína v srpnu roku 1744 a zůstalo zde dva měsíce. Koncem roku byli Prusové z celého Horního Slezska vytlačeni, ale za čas se situace opakovala. Ve třetí slezské válce se přes Těšínsko několikrát přehnala pruská armáda, která dokonce brala pro udržení poslušnosti a vymáhání kontribucí rukojmí, ale také armáda uherská a přes zimu 1758 se zde zdržovala i císařská vojska. Když byl v roce 1763 podepsán mír, Habsburkům zbylo z takřka dvou desítek historických slezských knížectví v celku pouze Těšínsko (tamtéž).

Poslední boje o slezské území proběhly v rámci války o bavorské dědictví v letech 1778 – 1779 a jsou přezdívány „bramborová válka“. Prusko totiž v létě roku 1778 obsadilo západní část Rakouského Slezska, ale nedošlo k žádným větším válečným střetům, jen k drobným potyčkám, a tak vojsko pomáhalo obyvatelstvu při zemědělských pracích. Vítězem bojů byla rakouská armáda, která přezimovala na Těšínsku. V roce 1779 došlo k uzavření příměří a v květnu téhož roku byl v Těšíně podepsán mír. V rámci diplomatických jednání a na oslavu uzavření míru se pak v Těšíně konaly slavnosti (tamtéž).

Situace na Těšínsku byla v 18. století v době průběhu války s Pruskem velmi špatná. Podle dobových pramenů lid dokonce utíkal ze

statků a emigroval do ciziny. Jedním z problémů byly majetkové poměry poddaných. Zatímco v jiných částech Slezska a zemí Koruny české měli poddaní zakoupené grunty, v Těšínském knížectví poddaní drželi svá hospodářství nezakoupeně. Následkem této situace bylo, že lid neměl co ztratit, a tak pro něj bylo snazší emigrovat. Opuštěné grunty pak musela na své náklady provozovat vrchnost (srov.: Adamus, 1925: 1; Šmerda, 2002a: 24 - 25).

Hlavní problémy těšínské společnosti spočívaly v přetížení robotní povinností a ve velmi tyranských praktikách panských drábů. Nakonec byla odeslána žádost přímo Marii Terezii, kde poddaný lid žádal, aby „zakázala vrchnostem a jejich drábům, aby, když už bijí lid při robotě na panském, nebili jej tak, aby byly lidem roztřískávány kosti.“ Panovnice na žádost reagovala zákazem používání holí a kyjů k bití. Přesto se situace dál nelepšila a nespokojenosti přibývalo. Na jaře roku 1766 vypuklo na Těšínsku povstání lidu proti robotě, které trvalo další dva roky, než bylo vojensky potlačeno. Odpor proti robotě se rozšířil i do českých zemí (tamtéž).

Výsledkem vzpoury bylo uspíšení některých kroků na pomoc poddanskému lidu. V první řadě byly zřízeny urbaniální komise, které měly prozkoumat a zaznamenat poddanské poměry. Na základě jejich šetření byl roku 1771 vydán pro Slezsko tzv. Urbaniální patent, který výrazně snižoval robotní povinnost. Počet robotných dní byl snížen o polovinu, odpadla povinnost posílat na panské vlastní dobytek a zrušena byla také noční strážní služba. Podle dřívějších zákonů měli poddaní povinnost odebírat od panstva značné množství lihovin (pivo, kořalka)²², z jejichž prodeje měla vrchnost velké zisky. Tato povinnost byla Urbaniálním

²² V každé vsi museli ročně odebrat 7 beček piva a dvě vědra kořalky. V případě, že se sedlák ženil, ženil syna, nebo vdával dceru, byl povinen koupit další bečku piva a 10 kvart kořalky. Ve stížnosti Marii Terezii stálo, že „vrchnost je nutí k odběru takového množství piva a zvláště kořalky, že nevědí, co s tím (Adamus, 1925: 1-3).“

patentem taktéž zrušena. Urbariální patent znamenal začátek hmotného zlepšení selských poměrů (Adamus, 1925: 1-3).

Na počátku 18. století byla situace na Těšínsku velmi zlá i kvůli nízké úrovni zemědělského rozvoje. Uvádí se, že kromě několika výjimek nebyl používán pluh, nedocházelo ani k hnojení půdy, protože dobytek se volně pásal. Problém spočíval i v typu půdy, který byl nevhodný pro orbu hákem a který na Těšínsku převažoval. Z absence hnojení vyvstávala nutnost nechávat pole ležet ladem. Již od roku 1361 existovalo nařízení o zřizování obecních sýpek pro případ neúrody nebo války, ale tyto sýpky zřizovaly jen některé vrchnosti. Na Těšínsku bylo obecních sýpek jen několik, a tak bylo zdejší obyvatelstvo drasticky postiženo hladomorem z roku 1736. V reakci na tuto událost byl roku 1748 zřízen obilný kontribuční fond, do kterého povinně přispíval každý, kdo obdělával nějakou půdu. Pokud byly ve fondu přebytky, byly prodávány a zisky se ukládaly do kontribuční pokladny. Tyto finance sloužily nejprve k nákupu nového dobytka (obvykle pokud starý pomřel při moru), později i k placení lékařů, porodních bab a k podpoře chudých v době hladu (Adamus, 1925: 3-5).

Rozvoji zemědělství pomohlo i císařské nařízení, že sedláci mohou bez povolení vrchnosti prodávat své zemědělské výrobky, což se stalo velkou motivací pro selský lid jak v oblasti zemědělství, tak v oblasti chovu dobytka. Nicméně již v roce 1772 se projevila nedostatečnost kapacity kontribučních fondů, druhý rok po sobě nastala neúroda a opět propukl hladomor. V této době se císařský dvůr začal více věnovat otázkám zemědělství na Těšínsku. Byla vydána řada císařských patentů, které měly seznámit lid s novými plodinami (především s bramborami, dále s jetelem, dýněmi, morušemi atd.) a s lepším pěstováním stávajících plodin (len, kapusta, řepa) (tamtéž).

V 18. století docházelo také k do té doby nevídanému rozvoji řemesel. Těšínské Slezsko bylo ve středověku známé především svým plátnem, které bylo vyváženo do řady zemí. Oblíbené bylo především v rakouské Vídni, v Polsku, Haliči a Uhrách. Těšíňští tkalci byli velmi zruční a vyhledávaní, takže byli často zváni, aby se usídlili v zahraničí. Situace došla tak daleko, že roku 1716 byl vydán zákaz stěhování tkalců do ciziny, zvláště do Moskvy, a také zákaz vývozu lnu. Od poloviny století vznikaly další továrny na výrobu a zpracování látek, především na výrobu sukna, kašmíru a vlněných šátků. Rozmach řemesel přispěl k populačnímu vzestupu, zvláště v podhorských vsích. Třicetiletá válka tento vývoj poněkud zpomalila, ale tím větší silou se projevil po válce a v průběhu 18. století (srov.: Adamus, 1925: 7; Korbelářová, 2002b: 41; Šmerda, 2002a: 25 – 27).

Přes řadu demografických výkyvů vyvolaných epidemiemi²³, operacemi v době válek o rakouské dědictví a zejména hladomory, je pro Těšínsko charakteristický pozvolný, ale stabilní populační růst. Těšínsko, do té doby nejzaostalejší a nejméně obydlená část Horního Slezska, vykazovalo roku 1770 již téměř 113 tisíc obyvatel, čímž předstihlo některé zaostalejší kraje Horního Slezska. Na přelomu 18. a 19. století pak Těšínsko patřilo k nejhustěji zalidněným krajům habsburské monarchie. Roku 1812 bylo na Těšínsku napočítáno již téměř 154 tisíc obyvatel (tamtéž).

V roce 1766 se Těšínské knížectví stalo jako české korunní léno majetkem dcery Marie Terezie, kněžny Marie Kristýny a jejího manžela Alberta. V rukou jejich potomků zůstalo knížectví až do roku 1918, kdy se zánikem monarchie zaniklo i původní Těšínské knížectví jako korunní země (Ondřejka, 2008: 16 – 17).

²³ Poslední morová epidemie proběhla na Těšínsku v letech 1713 – 1715 (Korbelářová, 2002b: 41).

S rozvojem válečnictví v 18. století vzrostla i poptávka po železe. Každý stát se snažil v tomto ohledu osamostatnit, tudíž Prusko založilo v Horním Slezsku obrovské železářny. Protože bylo Těšínsko historicky i zeměpisně považováno za součást Horního Slezska, předpokládalo se, že i zde musí být železná ruda. Na popud knížete Alberta započalo roku 1770 budování a roku 1772 byly otevřeny první železářny, tzv. hamry v Ustroni. Později byly zakládány i další hamry, ale žádná ze zpráv nemluví o nálezu, či těžbě uhlí. Ve všech závodech na zpracování železa se používalo k topení dřevo, nebo dřevěné uhlí. Roku 1806 zahájila na místě starších hamrů výrobu vysoká dřevouhelná pec. Ke konci století již započíná velká nouze o dřevo, která doléhá především na chudé venkovské obyvatelstvo, městské obyvatelstvo a malé řemeslníky zpracovávající železo (srov.: Adamus, 1925: 8; Korbelářová, Žáček, 2008: 200 – 202; Šmerda, 2002a: 28 – 29; Žáček, 2003: 82).

Opravdového rozmachu se hutní podnikání dočkalo až v průběhu první poloviny 19. století, a to zřízením hamrů u Frýdku a především hutního komplexu železáren v Třinci v letech 1837 – 1839. Uhlí bylo na Těšínsku objeveno nejprve v Polské Ostravě kolem roku 1770, ale první soustavná těžba začala roku 1776. Tento pokus byl přerušeno rok později, protože uhlí vydávalo příliš velký žár a místní kováři jej neuměli využít. Ještě menší možnosti pak byly pro využití uhlí v běžných domácnostech²⁴. V následujících letech došlo ještě k několika pokusům obnovit těžbu uhlí v Karviné, ale trvale se zde začalo dolovat až v roce 1809. K masivnímu rozvoji hornictví v ostravsko-karvinském revíru došlo až s rozvojem Vítkovických železáren a stavbou železnice. Další průmyslové podniky představovaly pily, prachárny, vápenky, sklárny, železářny, cihelny atd. Většina těchto podniků pracovala pro místní spotřebu (tamtéž).

²⁴ Podle dochovaných pramenů se na Těšínsku běžně používalo k topení, vaření atd. ještě v roce 1840 dřevo (Šmerda, 2002a: 28 – 29).

Získání Haliče v roce 1772 spolu s rostoucím zájmem o obchodní expanzi na východ vedlo k nutnosti rozšířit spojení s touto novou částí Habsburské monarchie. Dopravní situace nebyla na Těšínsku na dobré úrovni. V pozdější době přes Těšínsko vedly dvě větší silnice, první z nich byla tzv. haličská silnice a druhou silnice z Těšína na uherskou hranici. Skutečnou změnu v dopravě přinesla až stavba železnice, jejíž projekt vznikl už roku 1829. Stavba byla ale realizována až v roce 1835, kdy zemřel zarytý odpůrce železnice rakouský císař František. Vybudováním severní dráhy Ferdinandovy a následně Košicko – bohumínské dráhy se Těšínsko stalo jednou z nejvýznamnějších dopravních křižovatek Evropy (tamtéž).

19. století zasáhlo Těšínsko ve znamení industrializace a průmyslové revoluce. Těšínsko se stalo kvůli svým uhelným zásobám velmi strategickým a kvůli využití této suroviny a vlivem průmyslové revoluce byl celý region intenzivně industrializován. Kromě zakládání černouhelných dolů byly otevírány i hutní, strojírenské a další podniky, do nichž byla třeba pracovní síla. Poptávka byla primárně uspokojena dělníky, kteří přicházeli z Haliče, což vedlo k výrazné demografické změně jak z hlediska národnostního, tak z hlediska zastoupení profesí. Největšího rozmachu dosahoval těžký průmysl od 70. let 19. století a od stejné doby začal zároveň upadat pro Těšínsko tradiční průmysl textilní. S příchodem velkého množství polských dělníků z Haliče se koncem století začaly prudce zhoršovat česko – polské vztahy na území Těšínska (Cabada, Hricová, 2009: 54 – 55).

Hospodářský vývoj v českých i polských zemích prošel na přelomu 19. a 20. století výrazným vzestupem. České země se staly hlavním a nejrozvinutějším průmyslovým střediskem Rakouska – Uherska. Království polské také zažívalo prudký hospodářský rozvoj v rámci Ruské říše, kde patřilo k nejprůmyslovějším oblastem. Problém zde představovalo zakořenění starých polofeudálních přežitků, obzvláště na

venkově. Polská území pod pruskou vládou se podílela, i když jen ve velmi omezené míře, na velkém hospodářském rozmachu Německa. K intenzivnímu průmyslovému rozvoji docházelo také v oblasti Horního Slezska. Zemědělskými oblastmi zůstaly Poznaňsko a Pomoří a vývoj nezasáhl ani Halič, která zůstala i nadále zaostalou polokoloniální zemí. Pro českou buržoazii představovala Halič především trh pro vývoz kapitálu a místo původu vlny polských migrantů. V českých zemích v této době docházelo k velké migraci pracovních sil. Na počátku 20. století byl již téměř dokončen velký příliv polských dělníků z Haliče do ostravsko – karvinského uhelného revíru. Tato migrační vlna je odhadována přibližně na 34 tisíc osob a významně posílila mnohonárodnostní charakter Těšínska. V polském prostředí byl výskyt českých dělníků nesrovnatelně menší (Žáček a kol., 1967: 326 – 334).

Pro polský a český národní život na Těšínsku byl v 19. století charakteristický pocit slovanské sounáležitosti. Tento pocit pramenil především z pochopení nutnosti spolupráce v boji o vlastní národní existenci. Oba národy byly ohroženy germanizací. Na Těšínsku ale není germanizace jediným, přestože nejdůležitějším podnětem ke sblížení obou národností. Doplňující úlohy sehrály i další faktory, jako společné historické tradice Polské a České koruny, na které bylo nostalgicky vzpomínáno v době, kdy ani jeden z národů již neměl svůj vlastní státní organismus. České a polské sympatie v tomto období přinesly i angažování se Čechů a Slováků v polských povstáních 1830 a 1863. Tato angažovanost nespočívala jen v pomoci polským uprchlíkům do zahraničí, v organizaci nákupu a přepravy zbraní pro povstalce, ale i v přímé účasti více než stovky dobrovolníků v lednovém povstání. Obyvatelé Těšínska také vyslali smíšenou česko – polskou delegaci na Slovanský sjezd do Prahy v roce 1848 (Josinek, 1975: 369).

Na Těšínsku se vyvinula specifická regionální identita - tzv. Šlonzáci, jež je patrná především v 19. století a také ve století 20. Toto

obyvatelstvo se považovalo za projev jedinečné identity Těšínského Slezska a hovořilo těšínským dialektem polštiny. V průběhu 19. století se Šlonzáci odmítli hlásit k německé, polské i české identitě a prosazovali své slezanství a svůj slezský jazyk. Až do konce 19. století se Šlonzákům podařilo s akcentováním své specifické identity odolat českým i polským asimilačním snahám (Cabada, Hricová, 2009: 66).

5 TĚŠÍNSKÉ SLEZSKO VE 20. STOLETÍ

Na přelomu 19. a 20. století se pronikavě zhoršily česko – polské vztahy jak na půdě vídeňského parlamentu, tak na území Těšínského Slezska. Důvodem tohoto zhoršení byly rozdílné politické zájmy, odlišný vztah k Rusku a také rostoucí nacionalismus. Na Těšínsku se vyskytovaly dva národní tábory, které byly do přelomu století složeny především z vrstvy zámožnějších sedláků a místní inteligence. Nyní se tato skladba začala rozrůstat o drobné měšťanstvo, úřednictvo průmyslových závodů a další. Zásadní otázkou na Těšínsku se stalo školství, protože v národním školství viděly obě strany nejlepší zbraň k posílení vlastního národního živlu. Formování národního povědomí místních obyvatel se věnovala řada spolků a organizací, významnou roli hrála i národní literatura. Polské obrozenecké hnutí dosahovalo vyšší úrovně a lepších výsledků, než hnutí české. Německé obyvatelstvo v tomto období tvořili především průmysloví vlastníci a židovské obyvatelstvo, jež se cítilo být Němci (srov.: Zahradnik, Ryczkowski, 1992: 45; Žáček a kol., 1967: 340 – 357).

V průběhu první světové války docházelo k řadě jednání mezi českými a polskými politiky v exilu, ve kterých byla přednostně zdůrazňována nutnost spolupráce obou států po válce. Vzájemné rozhovory o budoucích vztazích se týkaly i Slezska a zejména Těšínska. Shoda ohledně poválečné spolupráce panovala po většinu války, první rozepře se začaly projevovat až koncem války, kdy se už uvažovalo o hranicích mezi budoucími státy. Česká politická reprezentace zpočátku neuvažovala o samostatnosti, usilovala spíše o naplnění tradičních federalizačních představ, v nichž bylo Rakouské Slezsko považováno za součást českých zemí. V roce 1917 Poláci přijali rezoluci, v níž požadovali

spojení Haliče²⁵ se Slezskem. Od června roku 1917 začala být na Těšínsku šířena brožura s názvem *Wojna światowa i Ślązacy*, kterou vydalo *Polskie Zjednoczenie Narodowe*. Tato brožura historicky a etnograficky zdůvodňovala nutnost připojení Těšínského Slezska k Polsku (Gawrecká, 2004: 19).

V roce 1918 skončila 1. světová válka a jejím výsledkem byl rozpad Rakouska – Uherska na nástupnické státy. Jedním z nástupnických států bylo i samostatné Československo, na jehož vzniku neměla podíl jen porážka Rakouska – Uherska a jeho spojenců, ale také úsilí o samostatný stát, jež vynaložili členové domácího i zahraničního odboje. Toto úsilí bylo podpořeno také významnou rolí Československých legií, které byly uznány jako vojsko československého státu bojující na straně dohodových mocností. To vše tedy přispělo ke vzniku samostatného československého státu a jeho pevnému zakotvení v právních a politických vztazích poválečné Evropy. Den 28. 10. 1918 pak završil postupný vznik státu a je oficiálním datem vzniku nezávislého Československa (Sovinský, 2005: 50).

Krátce po vzniku samostatného státu se podařilo československé státní moci ovládnout většinu historických českých zemí. Problémy nastaly s Němci žijícími na těchto územích, jelikož ti nechtěli přijít o své výsadní postavení. Utvořili tak 4 provincie a usilovali o připojení k německému Rakousku a s ním k Německu. Československo na tuto situaci vojensky zareagovalo, provincie vojensky obsadilo a plně nad nimi získalo svou územní výsost. Vojenské obsazení mělo především demonstrovat, že tato území náleží československému státu, který je zde schopen udržovat pořádek. Stejná politika byla brzy na to uplatněna ČSR i vůči Slovensku a Těšínsku (Sovinský, 2005: 50 – 51).

²⁵ Halič byla Polsku přislíbena ústředními mocnostmi již v roce 1916 (Gawrecka, 2004: 19).

Těšínsko si československý stát nárokoval jako historickou součást zemí Koruny české a jako součást rakouského Slezska. Důraz na připojení tohoto území ke státu byl akcentován i z několika dalších, velmi závažných důvodů. Prvním z nich byla ekonomická otázka, jelikož se na Těšínsku nachází černouhelný revír, dalším důvodem byla i strategická poloha Těšínska a významnou roli hrála i otázka dopravy v podobě Košicko – bohumínské dráhy²⁶. Těšínsko si však začal nárokovat také nově vzniklý polský stát, především na základě argumentace národnostní otázkou a právem národů na sebeurčení. Zanedlouho vzneslo Polsko nárok i na Oravu a Spiš. Na Těšínsku byla v této době většina obyvatel polské národnosti (srov.: Nowak, 2008: 97; Pražmovska, 1989: 6 – 10; Sovinský, 2005: 51 – 52; Žáček a kol., 1967: 431 – 438).

Pro pozici ČSR byla situace složitější v tom, že Polsko také patřilo ke spojencům vítězných mocností, a tak nebyl postup tak snadný jako v případě Slovenska a oblastí osídlených Němci, kdy případné protesty podávaly poražené státy²⁷. Jak nově vzniklé Polsko, tak nově vzniklé Československo aspirovaly na vedoucí úlohu ve skupině nových malých a středních států. Sporný byl také velice odlišný vztah Čechů a Poláků k Rusku. Je třeba zmínit ještě jeden velice důležitý faktor, který ztěžoval hladké urovnání situace. Další důvod k polskému nepřátelství představovala francouzská podpora Československa, které se později stalo stěžejním opěrným bodem francouzského vlivu ve střední Evropě. Nejenže tedy bylo Československo jedinou industrializovanou zemí ve svém regionu, ale bylo také považováno za zvýhodňované francouzskou podporou, a to především v rozvoji československé těžby uhlí a produkce oceli (tamtéž).

²⁶ Tato trať byla až do 30. let 20. století jediným železničním spojením se Slovenskem severně od Vlárského průsmyku, na území ČSR vedla trať z Bohumína do Čadce (Sovinský, 2005: 219).

²⁷ Rakousko a Maďarsko (tamtéž).

Kromě všech výše zmíněných rozporů docházelo na Těšínsku také ke střetu náboženských vlivů. Ty zde byly zastoupeny katolickou, evangelickou a židovskou vírou, což byla mnohem různorodější náboženská skladba než na zbytku československého území. V roce 1921 se k římsko – katolické víře hlásilo na Těšínsku 70,2 % obyvatel, k evangelické víře 17,4 % obyvatel a 7,5 % obyvatel uvedlo jako svou víru československé vyznání. Československá politická reprezentace si spojovala katolicismus s úpadkem české státnosti a vzestupem habsburského politického a německého národního útlaku. Pro Poláky představovala identifikace s katolickou církví jednu z mála možných forem otevřeného projevu polskosti tváří v tvář ruskému pravoslavnému a německému protestantskému prostředí. Je třeba dodat, že mezi Poláky na Těšínsku nebyli pouze římsští katolíci, ale někteří z nich byli evangelíky (srov.: Žáček, 2000:7; Cabada, Hricová, 2009: 56).

ČSR se tedy pokoušela upevnit svou pozici v Těšínském Slezsku okamžitě po vyhlášení státu. Již 28. 10. bylo Těšínsko informováno o převzetí moci Národním výborem v Praze. Byly vydány pokyny, aby české obyvatelstvo začalo zakládat místní národní výbory a odstranilo staré rakouské instituce. V reakci na tyto instrukce byly založeny okresní výbory, které byly přímo podřízené Národnímu výboru v Praze, a to ve Fryštátu, Těšíně a v Ostravě. Stejným způsobem podporovalo svoje obyvatelstvo Polsko, které iniciovalo vytváření polských úřadů. Polské obyvatelstvo tedy zakládalo Rady Narodowe. Tato horečná aktivita představovala potenciální hrozbu konfliktu, a proto byla na lokální úrovni uzavřena mezi českými a polskými úřady prozatímní dohoda. K jejímu uzavření došlo mezi Zemským národním výborem a Radou Narodowou 5. listopadu 1918 bez posvěcení z Prahy. Dohoda stanovovala, že sporné těšínské území bude rozděleno demarkační čarou na sféru vlivu Polska a sféru vlivu ČSR. Hranicí mezi západní českou a východní polskou částí byla určena Košicko – bohumínská dráha, která měla být ve společné

správě. Ústředním bodem dohod bylo rozdělení uhelného revíru. Kontrola těžby v celém uhelném revíru byla stále v kompetenci ostravského uhelného inspektorátu, ale doly byly rozděleny. Československo dostalo do správy dvacet šest dolů a Polsku připadlo dolů deset (Kubík, 2001: 17 –18).

Přestože byla dohoda na lokální úrovni přijata a schválena, v Praze ani ve Varšavě se nesečkala s pochopením a byla trpěna jako jisté provizorium, zajišťující kontinuitu výkonu veřejné správy. V prosinci roku 1918 přijela do Prahy polská delegace, aby o dohodě jednala na nejvyšší úrovni. Za československou stranu jednal Karel Kramář, který polskou delegaci obeznámil s tím, že smlouva je neplatná, jelikož Zemský národní výbor dalece překročil svou kompetence. Dál trval na tom, že Československo bude usilovat o celé území Těšínska, které je pro něj hospodářsky zcela nepostradatelné. ČSR si také nárokovala celou trať Bohumín – Čadca. S tímto stanoviskem ČSR nebyl prostor pro další jednání a na polská strana byla po jejich skončení dokonce přesvědčena, že ČSR by se mohla pokusit o obsazení celého Těšínska silou, dokonce za pomoci francouzských vojsk. V eventualitu obsazení Těšínska francouzským vojskem až do mírové konference doufal i československý ministr zahraničí Edvard Beneš, který předpokládal, že tato možnost by zabránila případnému ozbrojenému střetu mezi ČSR a Polskem (srov.: Kubík, 2001: 18; Žáček a kol., 1967: 438 – 442).

Zásadní změnu situace způsobilo především jednání polské strany. Prvním, ale jen přechodným vyhocením situace se stalo polské vyhlášení mobilizace ve svém správním pásmu Těšínska. Mobilizováno mělo být všechno slovanské obyvatelstvo, což kromě Poláků zahrnovalo i Čechy. Tato mobilizace byla o dva dny později změněna na nábor dobrovolníků. Zásadním se stal krok Varšavy z 28. 11. 1918. Z rozhodnutí vlády došlo k vypsání voleb do ústavodárného sněmu na 26. 1. 1919, a to včetně Těšínska, Čadcska, Spiše a Oravy. Tento krok znamenal porušení

prozatímní dohody, která opravňovala obě strany, aby na svém území vykonávaly prozatímní administrativu (srov.: Gawrecki, 1999: 28 – 37; Valenta, 1991: 1 – 11).

Vypsání voleb je aktem výkonu státní suverenity, což bylo u sporného území Těšínska vnímáno Československem velice negativně. Varšava odmítla okamžité československé oficiální protesty proti tomuto kroku. Následovaly protestní nóty československé vlády, které se zcela minuly účinkem. Od 1. prosince žádala československá vláda opakovaně, aby došlo k obsazení Košicko – bohumínské dráhy francouzským, italským, či jiným dohodovým vojskem. Situace se vyostřila, vlády obou zemí se vzájemně obviňovaly z nedodržení různých dohod. V polovině prosince přišla polská vláda s iniciativou k mezistátním jednáním. Do Prahy směřovala řada delegací, ale obě strany neústupně trvaly na svých stanoviscích a stupňovalo se i napětí přímo v regionu. Těšíňští Poláci informovali vládu i armádní činitele o svých obavách z československého vpádu, nicméně nikdo nepochyboval o tom, že se jedná pouze o bezpředmětnou paniku, a že k československé vojenské akci nikdy nedojde (tamtéž).

Československé jednotky překročily demarkační linii 23. ledna 1918, tedy tři dny před plánovanými polskými volbami. Během několika dní došlo k obsazení většina území Těšínska pod polskou správou. Těšín byl obsazen bez boje 27. ledna a poslední boje proběhly v okolí Skočova mezi 28. a 30. lednem. Linie fronty se ustálila na horní Visle. Mezitím jednala o konfliktu Nejvyšší rada v Paříži, která přiměla obě strany podepsat 3. 2. příměří a další prozatímní dohodu. Tato dohoda vycházela z předchozí prozatímní úmluvy s tím rozdílem, že trať z Těšína do Bohumína byla pod československou správou. Konflikt si vyžádal 150 obětí na životech a řadu zranění. Na obou stranách vyvolal silnou odezvu nejen na politické scéně, ale i v tisku a mezi místním obyvatelstvem. Vyhrocení situace mělo také za následek velmi složitou situaci, jež

nastala se stovkami uprchlíků a vysídlenců, kteří proudili oběma směry, přinášeli zprávy o tom, jak s nimi bylo zacházeno a dále vyhrocovali už tak napjatou atmosféru (tamtéž).

Situace byla natolik vážná, že se jí začalo zaobírat mezinárodní společenství. Byla vytvořena zvláštní komise, jež byla pověřena nalezením východiska. Těšínska se týkalo i jednání na mírové konferenci v Paříži, kde bylo rozhodnuto, že obě strany musí stáhnout svá vojska na úroveň Košicko – bohumínské dráhy, jejíž správa přešla pod ČSR. Tato změna prozatímní hranice byla ale oběma aktéry přijata negativně. Poláci v tomto případě pocítovali křivdu, ČSR v něm spatřovala nenaplnění svých územních ambicí. S návrhem řešení sporu přišly Spojené státy americké, které navrhovaly rozdělení sporného území na základě plebiscitu. Československo i Polsko řešení formou uspořádání plebiscitu akceptovaly. Československá vláda začala s obnovou území a finanční podporou své části Těšínska. Tyto aktivity měly přimět obyvatelstvo, aby se v plebiscitu vyjádřilo pro Československo. Poláci ovšem vyjadřovali svůj odpor, a to násilnostmi vůči Čechům a stávkami polských dělníků na počátku roku 1920. Situace v regionu se do značné míry vyostřila, a tak došlo k opětovnému zásahu mocností (Cabada, Hricová, 2009: 57 – 58).

Polsko zaujalo hned od počátku odmítavý postoj k sovětské vládě a jeho politickým programem se stala co nejtěsnější spolupráce s Maďarskem. Polsko chovalo těsně po válce nedůvěru také k Německu, a z tohoto důvodu se orientovalo na podepsání vojenských smluv i s Rumunskem. Československo naopak považovalo za svou prioritu zajištění hranic proti Maďarsku a na blízké vztahy Maďarska s Polskem pohlíželo s velkou nedůvěrou. Také přístup k Německu se různil, jelikož Československo přistupovalo k Německu jako ke svému největšímu obchodnímu partnerovi a v zájmu zachování dobrých vztahů mu dokonce postoupilo nepřilíš významné území Hlučínska. Kvůli těsné spolupráci s Maďarskem a své touze po územních ziscích se Polsko snažilo

dosáhnout co nejdlejší hranice s Maďarskem a zahájilo východní tažení. Toto tažení bylo v Evropě i v Československu přijato velmi negativně²⁸. Poláci jím prokázali pozoruhodnou schopnost ignorovat litevské a ukrajinské národní úsilí, což v očích okolních zemí působilo neslučitelně s dosavadní polskou zahraniční politikou. Polsko, které se na Těšínsku dožadovalo striktního dodržení etnografických zásad, na východě dobývalo rozsáhlá jinonárodní území s miliony obyvatel (srov.: Badziak, Matwiejew, Samuś, 1997: 8 – 10; Jelínek, 2009: 106 – 132; Pražmovska, 1989: 6 – 10; Žáček a kol., 1967: 460 – 469).

Je třeba podotknout, že řada autorů odborné literatury jak z Československa, tak z Polska často spekuluje o tom, zda by pro řešení případu Těšínska nebylo lepší, kdyby došlo k vyřešení celé otázky za pomoci plebiscitu. V tomto případě je ale nutno zmínit, že podmínky, jež byly stanoveny v Paříži hovořily o plebiscitu jasně. Lidové hlasování o státní příslušnosti mělo sloužit pouze jako informativní záchytný bod pro další rozhodnutí dohodových mocností. Jinými slovy, plebiscit měl posloužit pouze jako podkladový materiál pro rozhodnutí v arbitráži. V přípravách na plebiscit spolupracovalo československé politické zastoupení velice blízce se skupinou J. Koždoně, který zastupoval proněmecky smýšlející polské obyvatelstvo na Těšínsku, jehož požadavkem bylo buď osamostatnění Těšínského Slezska, nebo jeho připojení k Československu. Tyto snahy skupiny, jež byla nazývána „Šlonzáci“, vedly často k potyčkám s národně uvědomělým polským obyvatelstvem na Těšínsku, jež bylo zastoupeno především polskými intelektuály a dělníky (Jelínek, 2009: 106 – 125).

Dohodové velmoci měly značný zájem na tom, aby oba státy uspořádaly své vzájemné vztahy. Polská vláda se obávala, že při řešení

²⁸ Dělníci v ČSR se podíleli na solidaritě se Sovětským Ruskem a zastavovali četné transporty válečného materiálu dopravované přes české země do Polska (Žáček a kol., 1967: 460 – 469).

sporu arbitrází velmocí bude, díky vlivu Francie, výsledek výhodný spíše pro ČSR. Proto navrhla, aby bylo odstoupeno od plebiscitu a řešení sporu bylo postoupeno k arbitráži nezávislé osobnosti, v úvahu připadal belgický král. Velmoci, zneklidněné postupem bolševických jednotek ale rozhodly, že k řešení situace musí dojít co nejdříve. Oba státy se tedy zavázaly, že se podrobí rozhodnutí velmocí. Konference velvyslanců ve Spa vydala 20. července 1920 rozhodnutí, ve kterém přiřkla Polsku území severně od řeky Olzy, což znamenalo, že v rukou Československa zůstal celý uhelný revír, třinecké hutě i celá Košicko – bohumínská dráha. Historické město Těšín bylo rozděleno na dvě samostatná města - Cieszyn a Český Těšín. Na Slovensku byly polské požadavky zčásti respektovány pouze v oblasti Oravy a Spiše. Kompromisní řešení nakonec neuspokojilo žádnou stranu, spor jím nebyl ukončen, jen přešel do jakési latentní podoby. Oba státy na své části těšínského území zahájily razantní asimilační politiku, která ovšem nevyznívá natolik agresivně u polské strany, jelikož těšínsko – slezská regionální identita se vyznačovala jazykem, jež se velmi podobal polskému²⁹ (Borák, Žáček, 1993: 5 - 25).

V následujících letech bylo jednou z hlavních snah československé zahraniční politiky zabránit vstupu Polska do tzv. Malé dohody, nebo založení podobné organizace, jejímž členem by bylo Polsko. Edvard Beneš se obával, že se vstupem Polska by mohlo dojít ke změně zaměření spolku, v němž dosud Československo, Království SHS a Rumunsko spolupracovaly na vzdoru vůči územním nárokům Maďarska. Polsko považovalo naopak problémy s Maďarskem za bezvýznamné, jelikož u něho došlo s touto zemí ke značnému sblížení. Polská zahraniční politika primárně očekávala od svazku se zeměmi středovýchodní Evropy politickou a vojenskou záštitu polské východní

²⁹ Šlonzáci hovořili polským dialektem, který je nazýván „po našymu“ (Cabada, Hricová, 2009: 58).

hranice. Polská západní hranice byla v tomto ohledu z pohledu polské vlády lépe smluvně zajištěna (Jelínek, 2009: 175 -188).

Československo sice akceptovalo spojenectví mezi Rumunskem a Polskem, ale Beneš se obával, že kdyby Československo uzavřelo spojenectví s Polskem, bylo by vtaženo do dlouhodobého konfliktu o východní hranice Polska. Přesto bylo nezbytné udržovat mezi oběma zeměmi vztahy na dobré úrovni, jelikož byly silně provázány vzájemným obchodem. Československo odebíralo z Polska ropu, zatímco Polsko se stalo významným odbytištěm československých strojních výrobků. V průběhu roku 1921 došlo ke sblížení obou států, které vyvrcholilo podpisem politické smlouvy a smlouvy obchodní. Ani jedna ze smluv ale nebyla ratifikována kvůli odporu nacionalistických vlivů na obou stranách a jako záminka posloužil spor o malou obec Javorinu, který musel být vyřešen až roku 1923 Mezinárodním soudním dvorem v Haagu (tamtéž).

„Stressemanovo období“ je výraz užívaný pro období sblížení, které je charakterizováno anglo–francouzskými vztahy s Německem během let 1925 – 1929. Toto období oslabovalo především polskou pozici. Úspěšná vyjednávání vedená těmito velmocemi způsobila, že se Francie dočasně vyhýbala svým východním spojencům. Francouzský postoj ke státům středovýchodní Evropy se odvíjel od širokých vztahů existujících tehdy mezi Francií a Británií na jedné straně a Francií a Německem na straně druhé. Francouzští politikové inklinovali k přikládání menšího významu vztahům s Polskem a Československem v přímém poměru ke zlepšení vztahů s Velkou Británií a Německem. Změny priorit ve francouzské zahraniční politice se výrazně odrážely ve středovýchodní Evropě. V březnu 1933 se pokusila Francie vybídnout ČSR i Polsko ke štábním jednáním o přípravě společné obrany proti případné německé agresi (srov.: Pražmovska, 1989: 10 – 12; Žáček a kol., 1967: 544 – 550).

Polské vládní kruhy měly mimořádný zájem o spolupráci s ČSR, a to nejen o výměnu informací mezi štáby, ale zejména o vydatnou pomoc československého zbrojního průmyslu s unifikací a modernizací technického vybavení polské armády. Polsko i Československo shodně předpokládaly, že Locarnská smlouva otevře dveře německému revizionizmu, a to zejména východním směrem. Poláci tak začali usuzovat, že Francie je velmi nespolehlivým partnerem a důsledkem těchto skutečností bylo, že polský diktátor Piłsudski inicioval snahy o zlepšení vztahů s Německem. Polsko jednalo s nacistickým Německem ve svrchované tajnosti před ČSR, ale i před svými spojenci Rumunskem a Francií. Hitler se ukázal jako velmi vnímavý k tomuto úsilí a v lednu roku 1934 podepsalo Polsko a Německo pakt o neútočení. V Polsku bylo na tuto smlouvu nahlíženo jako na úspěch potvrzující jeho velmocenské postavení v Evropě (tamtéž).

Zájem o sblížení s Polskem projevovaly v první řadě československé armádní kruhy, vzhledem k pozitivní náladě na polské straně byla navázána spolupráce trvajících mezi lety 1923 – 1935. V roce 1925 došlo k podepsání mezinárodní smlouvy, na jejímž základě měly být zaručeny příznivé podmínky pro národnostní rozvoj polské menšiny na československém území Těšínska. Na straně Československa nebyl přílišný zájem o spojenectví s Polskem, které bylo ohroženo jak Německem, tak SSSR. Polsko naopak považovalo ČSR za „sezónní“ stát. Podepsáním smlouvy o neútočení se Sovětským svazem roku 1932 a s Německem roku 1934 získalo Polsko prostor pro soustředění se na vztahy s Československem a snahu zlepšit podmínky polské menšiny na Těšínsku podporou radikalizace zdejších Poláků (srov.: Gaşior, 2008: 106 – 107; Gawrecká, 2004: 90).

V roce 1934 začala polská štvavá kampaň proti ČSR a útisku polské menšiny na Těšínsku. V tomto ohledu je nutno dodat, že postavení polské menšiny na Těšínsku bylo daleko lepší, než postavení polských

menšin v Litvě nebo v Rumunsku. Polská kampaň na Těšínsku znamenala skutečný předěl. Jedna kampaň střídala druhou, přibývalo útoků, sabotáží, organizovaných diverzí, docházelo i k vypovídání československých státních příslušníků z Polska a polských z ČSR. V roce 1935 začala působit řada malých diverzantských skupin, které se soustředily na sabotáže a protičeskou propagandu. V této době uzavřelo Československo spojení se SSSR (tamtéž).

Na Polsko nebylo v tomto období pohlíženo se sympatiemi. Přestože jeho politika směřovala k nezávislosti, občasné projevy extrémního oportunistu budily pohoršení. Proto se Polsko nedočkalo přízně u žádné evropské velmoci. Jedním z důvodů byl povýšenecký a hrubý charakter polského ministra zahraničí plukovníka Józefa Becka, jenž si zneprátelil řadu významných osobností na půdě Společnosti národů. Beck byl ve funkci od listopadu 1932 a usiloval především o velmocenský status Polska, udržení jeho nezávislosti a co největší zisk ze spojení s Německem. Polská spolupráce s Německem během československé krize se stala jasně definovatelnou po napětí v květnu 1938. Beck usoudil, že západní demokratické mocnosti i Sovětský svaz pravděpodobně zůstanou pasivní tváří v tvář německé agresi, a tak se rozhodl plně spolupracovat s Německem, avšak pouze za předpokladu, že Německo převezme iniciativu. Polský vyslanec v Německu byl dokonce přizván na několik jednání o budoucím postupu vůči Československu, výměnou za polskou podporu byly předběžně schváleny polské³⁰ požadavky a Německo sdělilo, že polsko – německá smlouva bude prodloužena o dalších 25 let. Výhodná polská pozice se ale rapidně změnila již v září 1938, kdy Chamberlaine navštívil Hitlera v Berchtesgadenu a sdělil mu, že jeho požadavky na přičlenění Sudet

³⁰ Polsko požadovalo zdokonalení ve vztazích kolem Gdaňsku. A dále byly definovány a potvrzeny polské cíle ve vztahu k ČSR jako takové, které garantují autonomii Slovenska a rozdělení Podkarpatské Rusi mezi Polsko a Maďarsko (Pražmovska, 1989: 12 – 16).

k Německu budou Brity akceptovány. V tomto okamžiku byla vyjednávací pozice Polska velmi slabá, a tak Beck instruoval svého vyslance, aby zdůraznil, že Polsko podporovalo a podporuje Německo, stále dodržuje svou antisovětskou politiku a jeho cíle na československém území se omezují pouze na region Těšínského Slezska (Pražmovska, 1989: 12 – 16).

Polská menšina na Těšínsku a její představitelé se postupem času začali dostávat na stejnou pozici jako sudetští Němci a pod vlivem polské oficiální politiky ukončili v roce 1938 veškerá vyjednávání s československými partnery. Docházelo také k organizované diverzní činnosti, jež byla řízena z Polska a jejímž cílem bylo vyvolat povstání. Toto povstání se mělo stát záminkou pro vpád polské armády. Na konci září 1938 poslali polští představitelé otevřenou nótu ministroví zahraničních věcí Kamilu Kroftovi, ve které požadovali, aby bylo okamžitě staženo československé vojsko spolu s československou policií z většiny území Těšínska. Uzavřením Mnichovské dohody došlo ke kapitulaci Československa. Kromě ustanovení ohledně Sudet obsahovala dohoda i dodatečné prohlášení v tomto znění: „Předsedové vlád čtyř mocností prohlašují, že se problém polské a maďarské menšiny v Československu, pokud nebude vyřešen do tří měsíců ujednáním mezi příslušnými vládami, stane předmětem další schůzky zde přítomných šéfů vlád čtyř mocností.“³¹ Polsko okamžitě využilo situaci k tlaku na vydání území (Cabada, Hricová, 2009: 60 – 61).

Vláda ČSR ustoupila nátlaku Polska a jeho hrozbám použití síly. 1. 10. 1938 bylo Polskem požadované území vydáno. Obsazena byla česká část Těšínského Slezska, tzv. Záolší, přestože se v této oblasti více než polovina obyvatel hlásila k české národnosti. V záboru okamžitě začaly přesuny obyvatelstva, více než 30 tisíc Čechů a 5 tisíc Němců bylo

³¹ Zdroj: Bořivoj Čelovský: Mnichovská dohoda 1938, Tilia, Šenov u Ostravy 1999 s. 387-389.

donuceno odejít do Československa. Charakteristickým rysem společenského a politického života v záboru byl ostrý nacionalismus polské autoritativní vlády. Občané české a německé národnosti byli hospodářsky diskriminováni, došlo k likvidaci českého školství, české organizace a spolky byly rozpuštěny. Poměry na okupovaném území Těšínska tedy nebyly ani jednoduché, ani spořádané. Takřka okamžitě po záboru vznikly vážné hospodářské obtíže obecné povahy. Jejich hlavní příčinou bylo, že přes zbrojní konjunkturu byl polský vnitřní trh příliš omezený a nebyl schopen využívat plně ani kapacity vlastního průmyslu. V reakci na všechny tyto události vznikl tzv. Slezský odboj, který začal pořádat odvetné akce proti zákrokům polských bojůvek a rozvinul i dost rozsáhlou propagandistickou akci (srov.: Borák, Žáček, 1993: 5 - 25; Cabada, Hricová, 2009: 61; Žáček a kol., 1967: 610 – 612).

Na počátku 20. století se Šlonzáci stali stoupenci Slezské lidové strany, která byla vedena Józefem Koždoněm. Tato strana prosazovala existenci tzv. Slezanů, kteří se vyznačují tím, že mluví polsky, ale mají německou kulturu. Slezané také zároveň odmítali jakoukoliv spolupráci s polskými stranami. Toto hnutí bylo do značné míry podporováno československými úřady, kvůli svému protipolskému charakteru. Při prvním poválečném sčítání lidu byla zavedena kategorie „Šlonzák“. Kvůli obavám z existence silné šlonzácké skupiny se na poslední chvíli československé úřady rozhodly, že zavedou další specifikace, které spočívaly v rozlišení Šlonzáků na Šlonzáky-Čechoslováky, Šlonzáky-Němce a Šlonzáky-Poláky. V roce 1921 bylo na Těšínsku zjištěno celkem 47 314 Šlonzáků (24 299 Čechoslováků, 1408 Němců a 21 607 Poláků). Roku 1930 to bylo 24 199 Šlonzáků (z nich si zapsalo 8 211 národnost českou, 3 slovenskou, 10 106 československou, 191 německou, 2 150 polskou, blíže ji neoznačilo 4 036 Šlonzáků). Když bylo Těšínsko roku 1938 předáno do rukou Polska, místní Němci a Slezané nebyli spokojeni,

jelikož preferovali spíše německou vládu nad územím. Toto přání se jim zanedlouho splnilo³².

Nacisté využili na Těšínsku fakt, že u Šlonzáků převažovalo vědomí místního původu nad vědomím národní příslušnosti. Ochota přiklonit se ke šlonzáctví v průběhu 20. století neustále rostla, jelikož orientace na místo původu byla jednodušší, než orientace na státní příslušnost, která se do této doby změnila pětkrát. Důsledkem bylo i to, že část obyvatelstva byla ochotna se v obavách o svou existenci přiklonit k vládnoucí moci i národnostně. Vzhledem k této flexibilitě Šlonzáků a potřebě kvalifikovaných pracovních sil bylo Německem rozhodnuto, že těšínské „smíšené obyvatelstvo“, přestože se neskládá pouze z Němců a německých živelů, je již po staletí pod vlivem německé kultury, a tudíž je schopno plného poněmčení (Borák, 2003: 383).

Polský zábor Těšínska trval jen necelý rok, protože již v prvním dni války, 1. 1. 1939, bylo Těšínsko dobyté wehrmachtem. Podle Hitlerova výnosu o začlenění a správě dobytých oblastí se Těšínsko stalo součástí Německé říše. Nově vytvořený okupační okres Těšín zahrnoval bývalé československé okresy Fryštát (dnešní Karviná), Český Těšín, několik obcí z okresu Frýdek a bývalý polský okres Cieszyn. Administrativně patřilo toto území do říšské provincie Slezsko. Těšínsko v rámci Slezska mělo mimořádný strategický a ekonomický význam pro Říši, což mělo vliv na nacistický přístup k tomuto území ohledně národnostní otázky, tak na realizaci okupační politiky na tomto území. Od počátku okupace šlo Němcům o maximální využití hospodářského potenciálu území a o co nejrychlejší germanizaci většiny místních obyvatel. Přesto nedošlo k likvidaci či přesídlování místních obyvatel, kteří byli kvalifikovanou pracovní silou – tudíž byli nepostradatelní pro říšské zájmy. Nejlepším

³² Šuhej, R.: „Exkurz do historie,“ Slezsko.net, dostupné na: <http://slezsko.net/slezane-esej>, 25. 3. 2012.

řešením v zájmu Říše se tak stala masová germanizace (srov.: Borák, 1990: 7 – 15; Borák, Žáček, 1993: 5 - 25).

Obyvatelstvo bylo rozděleno do několika skupin, na skupiny vhodné pro germanizaci a na skupiny, které buď neodpovídaly nacistickým podmínkám, nebo germanizaci otevřeně odmítaly. Ty byly určeny k vysídlení, či přímé fyzické likvidaci. Pro urychlení germanizace měl sloužit tzv. akce německé volkslisty. Jednalo se o německý národní soupis, který představoval největší germanizační akci v historii. Volkslista se dělila na několik skupin, první dvě skupiny byly chápány jako němečtí státní příslušníci s veškerými právy říšských občanů. Třetí skupina byla nejpočetnější a patřila do ní Němci vytvořená národnost místních Slezanů, jež dostávala občanství na zkušební dobu 10 let a v rámci této skupiny byla důmyslně odstupňována práva. Největší diskriminaci byli kromě Židů vystaveni Poláci, pro něž bylo zavedeno zostřené trestní právo. Podle nových zákonů bylo Polákům zrušeno vlastnické právo, platili speciální poplatky, měli menší přiděly a podporu. Bylo dodržováno důsledné oddělení polského obyvatelstva od německého, přičemž polskému obyvatelstvu neustále hrozilo vysídlení, případně internace. Postoj nacistů k Čechům byl podstatně mírnější. I české obyvatelstvo mělo pouze omezená práva, ale vztah k němu nebyl stanoven žádným zákonem, což znamenalo možnost vlastnit majetek a další „výhody“. Češi nebyli hromadně vysídlováni a nepodléhali zostřenému trestnímu právu, jež umožňovalo ukládat nejpřísnější tresty za malé přestupky (srov.: Borák, 1990: 7 – 15; Borák, Žáček, 1993: 5 - 25).

Mnichovská dohoda a obsazení většiny Těšínska Polskem přinesla přibližně dvěma tisícovkám těšínských Židů drtivou vlnu pronásledování a diskriminace. Je nutno zmínit, že stejného zacházení se dočkali i Židé v malé části Těšínska, jež zůstala součástí druhé Československé republiky. Nástup nacismu k moci znamenal konec Židů na Těšínsku. Bezprostředně po převzetí moci nacisty nastala vlna emigrace desítek

Židů z celého regionu. Při křišťálové noci v listopadu 1938 byly zapáleny synagogy, židovské modlitebny a docházelo i k násilí. V květnu roku 1939 bylo ve Slezských okresech Sudet napočítáno už jen 142 Židů, ale kvůli nacistické rasové teorii jejich počet vzrostl o míšence na 642 osoby. V září roku 1939 byly, až na několik vyjímek, vypáleny všechny zbylé židovské objekty v Těšíně, včetně synagog. Židé byli zbaveni majetku a označeni žlutou hvězdou. Došlo k soustředění židovského obyvatelstva na jedno místo a následně k jeho převozu v několika transportech do Terezína a do koncentračních táborů. Transporty Židů z Těšínska jsou uváděny jako první v Evropě. Naprostá většina Židů pocházejících z Těšínska zemřela v nacistických vyhlazovacích táborech. Po válce se na území Těšínska vrátila přibližně stovka Židů a většina z nich emigrovala do roku 1949 do Palestiny nebo západních zemí (srov.: Borák, 2003: 382; Cabada, Hricová, 2009: 66 – 67; Spyra, 2004: 40 - 42).

Vztahy mezi československou a polskou exilovou vládou za druhé světové války charakterizovala nejprve jednání o vytvoření konfederace obou států. Jednání o vzniku možné konfederace probíhala až do roku 1943, kdy SSSR vyjádřil svůj jasný nesouhlas. Stejně tak tuto myšlenku nepodporovaly USA a jednání hatila i dohoda ohledně hranic, především v podobě těšínské otázky. Ruská armáda nesla v Evropě největší tíhu války. Podle sovětských instrukcí měly československé jednotky bojovat na frontě společně s polskou divizí, což plukovník Píka odmítal. Polské vztahy se Sovětským svazem komplikovala otázka tisícovky polských důstojníků, kteří se záhadně „ztratili“. Závažný problém pro československo – polské vztahy vznikl v roce 1944, kdy byl v Moskvě ustaven Polský výbor národního osvobození (Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego - PKWN), jehož prostřednictvím požadovalo Polsko Ratibořsko a Hlubčicko. PKWN byl okamžitě uznán Moskvou, což znamenalo, že výbor bude přejímat správu osvobozených oblastí Polska a že ho SSSR chápe jako vládu. Československá vláda čekala s uznáním

PKWN coby vlády na stanoviska Američanů a Britů. Beneš také žádal, aby před navázáním diplomatických styků PKWN odmítl politiku J. Becka z roku 1938 vůči ČSR a zavázal se respektovat předmnichovské hranice. Toto řešení podporoval i SSSR. PKWN přesídlil o Varšavy a slíbil spolupráci. V tomto okamžiku již nemohla polská exilová vláda nijak zasáhnou do procesu, jímž byla oficiálně uznána prozatímní polská vláda ve Varšavě (srov.: Friedl, Jirásek, 2008: 26 – 75; Žáček, 1991: 38 - 49).

Po ústupu Němců z Těšínska byla politická situace opět velice komplikovaná, jelikož polské jednotky se snažily obsadit československé území. Tyto snahy neuspěly díky rychlému formování národních výborů a také díky spolupráci Rudé armády s ČSR. 17. června 1945 došlo ke schůzce zástupců československé a polské armády za přítomnosti důstojníků Rudé armády. Polští zástupci sdělili, že vojenské akce konají na příkaz své vlády a jejich jednotky jsou v bojové pohotovosti směrem na Český Těšín a Bohumín. Po této schůzce se stala Rudá armáda „narázníkem“ mezi oběma armádami, které posilovaly svoje pohraniční prapory. Československé velitelství vydalo rozkaz k ochraně státních hranic a zabezpečení průmyslových objektů, především na Ostravsku a Těšínsku. K bojovým akcím ale nakonec nedošlo a státní hranice nebyly nikde překročeny. Ke zvratu ve vývoji situace došlo po 26. červnu 1945, kdy polská vláda vydala několik stanovisek, jenž představovala ochotu ke vzájemnému jednání ve věci Těšínska. K jednání mezi oběma stranami došlo v Moskvě, kde sice nebylo dosaženo řešení teritoriálních sporů, ale úspěchem bylo již navázání dialogu. Ještě před setkáním v Moskvě vydala československá vláda prohlášení, v němž garantovala jazyková, kulturní a občanská práva polské národnostní skupiny. Je třeba dodat, že i po zklidnění situace došlo ještě několikrát k šíření zpráv o možném vpádu polských jednotek do ČSR (Krol, 1991: 61 – 71).

Hned po válce provedlo Československo odsun německého obyvatelstva z Těšínska. V roce 1947 byl připraven i odsun několika tisíc

polských obyvatel Těšínska, ke kterému nedošlo díky intervenci SSSR. Díky tomuto zásahu byla mezi ČSR a Polskem uzavřena Smlouva o přátelství a vzájemné spolupráci přesně tak, jak se od nově se formujících lidově – demokratických republik očekávalo. Druhá světová válka a následný odsun německého obyvatelstva způsobily náhlý nedostatek obyvatelstva a pracovních sil. Na tento demografický pokles reagoval komunistický režim iniciací migrační vlny ze Slovenska. Migrace Slováků proběhla v několika etapách a způsobila posměnění národnostního složení na Těšínsku. Slovenští migranti byli na Těšínsko lákáni vidinou práce a dostupného bydlení v nově postavených sídlištích. Nově příchozí nepatřili do vrstvy inteligence, jednalo se především o dělníky a rolníky. V roce 1956 byla založena první slovenská základní škola v Karviné, ale obecně platí, že Slováci navštěvovali většinou české školy a velice rychle se asimilovali (Cabada, Hricová, 2009: 62; 69).

Po únoru 1948 ČSR definitivně rezignovala na své územní nároky ve Slezsku, a také situaci českých a slovenských krajanů v Polsku považovala za uspokojivou. Polsko zcela spokojeno nebylo a chtělo prodloužit lhůtu pro vyřešení vzájemných sporů. Hraniční otázka a spor byly ukončeny uzavřením smlouvy o vzájemných hranicích v roce 1958 (Friedl, Jirásek, 2008: 300 – 330).

Vítězství Komunistické strany Československa ve volbách v únoru roku 1948 ovlivnilo i situaci na území Těšínska. Poměry ve společnosti zde byly od základu změněny. Příčin bylo několik - přechod k vládě jedné strany a mohutné migrační pohyby obyvatelstva, které byly zapříčiněny především stěhováním v rámci tzv. socialistické výstavby, vznik nových center městského typu Havířova či Karviné, které postupně pohltily některé okolní venkovské obce. Všechny tyto události způsobily převratné změny v demografické struktuře i ve způsobu života obyvatelstva. V roce 1960 také došlo ke správní reformě, jejímž důsledkem byly vytvořeny okresy Karviná a Frýdek - Místek. Historická hranice Těšínska se tak ve

vnímání nově přistěhovalých obyvatel postupně rozplynula a tradiční Těšínsko zůstalo pro následující generace většinou jen historickým pojmem (Žáček, 1997: 72).

Ve druhé polovině 20. století se mění národnostní struktura obyvatelstva, jelikož polská menšina podléhá asimilačním vlivům a dostává se tak z pozice většinového prvku v regionu po první světové válce do pozice minority, jež má v daném regionu přibližně 10 % zastoupení. K tomuto radikálnímu poklesu došlo i přes garanci práva na kulturní, jazykový a školský rozvoj polské menšiny v Československu. Vliv na tento relativně prudký pokles měla v první řadě přirozená asimilace, dále charakter prostředí, kde často dochází ke smíšeným manželstvím v rámci regionu, přičemž děti z těchto manželství jsou většinou česky orientovány. Důvody můžeme spatřovat také v celkovém přístupu jak polské menšiny samotné, tak v přístupu k polské menšině ze strany českého státu. Polská menšina se musí potýkat s nedostatečnou podporou z Polska, nedostatečnou politickou základnou a s nižší podporou a činností osvětových organizací (srov.: Borák, 1997: 27 – 31; Zahradník, 2001: 46-50).

Ze strany Čechů je pak nutno čelit především ekonomickému tlaku. Rozvoj průmyslu podporuje asimilaci, likvidaci samostatných obcí a přináší značné přistěhovalectví do regionu. Zároveň je nutné dodat, že přes všechny garance byly do roku 1989 povoleny pouze dvě oficiální vše zastřešující polské organizace. Prvním z nich byl Polský kulturně osvětový svaz a druhým Sdružení polské mládeže. Obě organizace jsou kulturního a společenského rázu a nedávají polské menšině možnost politicky se angažovat. Veškerá činnost polské menšiny byla kontrolována a usměrňována stranickými orgány KSČ. Možnost zapojení se do politického života přichází, stejně jako širší možnost obnovení kontaktů s polskou částí Těšínského Slezska, až po pádu komunistického režimu. Poláci se účastnili Občanského fóra, byl založen Kongres Poláků

v Československu (později v České republice) a polské obyvatelstvo dostalo možnost založit řadu sdružení a organizací (tamtéž).

Z převažujícího počtu českého obyvatelstva vyplývá jeho dominance v ekonomice, kultuře a dalších oblastech společenského života se všemi výhodami, jež z takové dominance plynou. Ve vzájemném ovlivňování s menšinami mají přirozeně Češi větší vliv na minority, než je tomu naopak. Existence menšin s sebou nese i řadu specifických potřeb, které tyto menšiny mají a jejichž uspokojení nezávisí pouze na nich samotných. Důležitou roli v tomto ohledu hraje i ochota většinové společnosti tyto požadavky saturovat. Podle dosavadních výzkumů jsou potřeby minorit vcelku dobře zabezpečeny, jelikož se jak polská menšina, tak česká většina shoduje v chápání menšinové oblasti zájmů především v kulturní sféře a ve školství. Češi všeobecně chápou nutnost zajišťování těchto potřeb a polská menšina nemá větší připomínky k míře, způsobu a úrovni realizace těchto potřeb. Přesto v posledních letech začíná pomalu upadat tradiční polské školství na Těšínsku. Důvody vyplývají z úbytku zájmu rodičů, kteří již nevidí vzdělávání svých dětí v polských školách jako účelné, a z celkového úbytku dětí z polských rodin (Sokolová, Hernová, Šrajero­vá, 1997: 176 – 179).

Jak bylo zmíněno výše, Poláci jsou v regionu tradičním obyvatelstvem, svou autochtonnost zdůrazňují a cení si jí. Těšíňští Poláci považují Těšínsko za svou vlast a silně se identifikují se svou národností, přičemž se aktivně účastní práce v národnostních společenských organizacích. Změny příslušnosti nejsou v rámci polské menšiny příliš tolerovány. Je prokázán vzestup obranných tendencí polské menšiny, které jsou zapříčiněny především strachem o budoucnost minority z důvodu neustálého úbytku Poláků. Kromě vlivů, jež byly zmíněny výše, dochází také k přirozenému úbytku způsobenému demografickými faktory - pokles natality, stárnutí obyvatelstva a stěhování mimo danou oblast. Pozitivním jevem u polské menšiny je vykazování intenzivního

vzdělanostního růstu. Výzkum však ukazuje, že ekonomicko – sociální charakteristiky Těšínska nacházejí svůj odraz v sociálním složení zdejších Poláků, ve kterém je významně zahrnuto i dělnictvo na nižší úrovni vzdělání ve srovnání s celostátními ukazateli (Sokolová, Hernová, Šrajerová, 1997: 179 – 182).

V době vlády komunistické strany se zcela vytratily šlonzáctví, či slezská národnost. Rok 1989 přinesl naději na znovuoobnovení této místní identity. Při sčítání lidu roku 1991 byla zavedena možnost vlastní volby národnosti, přičemž se ke slezské národnosti přihlásilo na 44 446 obyvatel Československa. S postupem času počet klesl, ale v posledních letech se udržuje na přibližně stejné úrovni s mírnou rostoucí tendencí³³.

Navzdory tomu, že komunistické státy deklarovaly přátelskou a internacionální politiku, můžeme v průběhu jejich existence vidět zřejmou nacionální a asimilační politiku. Velmi drasticky poklesl počet Čechů, kteří žili na území Polska. Polská menšina měla na území ČSSR o něco lepší podmínky. V této době došlo ke znárodnění těžkého průmyslu v celém regionu a proces industrializace dosáhl svého vrcholu. Pro komunistické hospodářství byl těžký průmysl klíčovým prvkem, kterému byla věnována zvláštní pozornost nejen z ekonomického, ale i ideologického hlediska. Horníci se stali jakousi elitou komunistického režimu. Industrializace s sebou přinesla regionu i stinné stránky, a to v podobě zdevastované krajiny a zničeného životního prostředí. Po pádu komunismu si těšínský region prošel hospodářským šokem spojeným s vysokou nezaměstnaností. V reakci na tuto situaci došlo k restrukturalizaci a zintenzívnila přeshraniční průmyslová spolupráce. Tak se zlepšilo pracovní uplatnění obyvatel polské části Těšínského Slezska. Na těchto základech byl poté zformován Euroregion Těšínské Slezsko–Śląsk Cieszyński (Cabada, Hricová, 2009: 63 – 65).

³³ Šuhej, R.: „Exkurz do historie,“ Slezsko.net, dostupné na: <http://slezsko.net/slezane-esej>, 25. 3. 2012.

6 EUROREGION TĚŠÍNSKÉ SLEZSKO–ŚLĄSK CIESZYŃSKI

Hned po pádu komunismu byla zahájena jednání o navázání přeshraniční spolupráce s Polskem. Spolupráce měla probíhat na bázi kulturní výměny a sdílení informací a zkušeností. Aktivity spojené se snahami o obnovení a zlepšení přeshraniční spolupráce vycházely především ze spolupráce mezi obcemi a městy na obou stranách hranice rozdělující Těšínské Slezsko. Koordinace aktivit měla přispět k rozvoji regionu a celkově měla pomoci s obnovou důvěry mezi obyvateli obou částí území, jelikož kontakt mezi nimi byl velkou část 20. století minimální (srov.: Cabada, Hricová, 2009:70 – 71; ³⁴).

Regionální spolupráce se rozšiřovala na stále větší území těšínského Slezska. Partnery této spolupráce se stala regionální sdružení měst a obcí na obou stranách hranice. Českou stranu zastupovalo Regionální sdružení územní spolupráce Těšínského Slezska, zatímco polskou stranu Stowarzyszenie Rozwoju i Współpracy Regionalnej „Olza”. Vzhledem ke složité situaci celého regionu v období přechodu k tržní ekonomice se začala jevit lákavou možnost využití evropských zdrojů. V souvislosti se snahou Polska a Česka vstoupit do Evropské unie vznikla myšlenka na spojení přeshraniční spolupráce s regionální politikou této instituce. Objevila se myšlenka možnosti vytvoření euroregionu na základě znovunalezené společné identity a sdílené historie. Výsledkem těchto úvah a završením vzájemné spolupráce bylo vytvoření Euroregionu Těšínské Slezsko – Śląsk Cieszyński dne 22. dubna 1998³⁵.

³⁴ „Euroregionu Śląsk Cieszyński,“ SRiWR "Olza", dostupné na: <http://www.euroregion.olza.pl/index2/index.php>, 26. 3. 2012.

³⁵ „O regionu,“ Euroregion Těšínské Slezsko – Śląsk Cieszyński, dostupné na: <http://www.euroregion-teschinensis.eu/tesinske-slezsko/o-regionu/>, 26. 3. 2012.

V současné době euroregion zaujímá plochu 1 400 km² a žije zde přibližně 680 tisíc obyvatel, v české části je to 360 tisíc obyvatel a v polské části 320 tisíc obyvatel. Euroregion se rozkládá na území, jež by se dalo ohrničit Hřčavou (ČR) a Jaworzynkami (PL), Bohumínem (ČR) a Chalupkami (PL). Řeka Olše je přirozenou osou euroregionu a jeho centrem jsou hraniční města Český Těšín a Cieszyn. Euroregionem prochází komunikační tah, jež spojuje severní a jižní Evropu. Český Těšín-Cieszyn jsou největším hraničním přechodem mezi Českou a Polskou republikou. Z hlediska státní správy se euroregion skládá v České republice z okresu Karviná a příhraniční části okresu Frýdek-Místek, v Polsku pak z příhraniční části Slezského vojvodství. Celkově se euroregion skládá z celkem šedesáti obcí a měst a jeho rozloha tak nepokrývá celé historické území Těšínského Slezska. Z historického území chybí západní oblast Těšínska, ve které se nenacházejí polské elementy a východní oblast u města Bielsko-Biała (srov.:^{36, 37}).

Euroregion je dobrovolným sdružením obcí, jehož hlavním cílem je regionální rozvoj hospodářský, kulturní, v oblasti turismu a cestovního ruchu, životního prostředí, ale i šíření regionálního povědomí a navození vzájemné důvěry a spolupráce, zejména mezi Čechy a Poláky. Vrcholnými orgány jsou osmičlenná Rada Euroregionu a sekretariáty české části se sídlem v Českém Těšíně a polské části se sídlem v Těšíně³⁸.

O spolupráci nejlépe vypovídají realizované projekty, které jsou primárně zaměřeny na rozvoj a přeshraniční spolupráci, široce je podporován i bilingvismus. Euroregion spolupracuje s průmyslovými

³⁶ „Vítejte v Euroregionu Těšínského Slezska - Śląsk Cieszyński,“ Regionální sdružení pro česko-polskou spolupráci Těšínského Slezska, dostupné na: <http://euroregion.info.cz/home.htm>, 26. 3. 2012.

³⁷ „O nas,“ SRiWR "Olza", dostupné na: <http://www.euroregion.olza.pl/pl/o-nas/>, 26. 3. 2012.

³⁸ „Smlouva o regionální spolupráci pod názvem Euroregionu Těšínského Slezska - Śląsk Cieszyński,“ Euroregionu Těšínského Slezska - Śląsk Cieszyński, dostupné na: <http://www.euroregion-teschinensis.eu/wp-content/uploads/2012/01/Smlouva-o-regionální-spolupráci.pdf>, 26. 3. 2012.

podniky v oblasti. Euroregion tak nabídl možnost obnovy identifikace s historickým územím Těšínského Slezska. Od jeho vzniku bylo klíčové postupné odstraňování mezistátní hranice, které započalo na úrovni zvyšování propustnosti a skončilo po začlenění obou států do Schengenského prostoru fakticky administrativní podobou hranice. Obě strany jsou si vědomy výhod, které přináší vytvoření euroregionu a je třeba zdůraznit, že Euroregion Těšínské Slezsko - Śląsk Cieszyński vznikl spontánně na základě společné historie a sdíleného regionálního povědomí. Přeshraniční spolupráce, jež zde dlouhodobě probíhá, je podporována jazykovými a kulturními aspekty a její vliv na zdejší komunitu je patrný. Tato spolupráce podporuje sebevědomí obou částí Těšínska v rámci dvou různých státních celků, jež je v minulosti marginalizovaly (Cabada, Hricová, 2009: 72 – 73).

7 ZÁVĚR

Těšínské Slezsko je rázovitý region s hlubokými historickými tradicemi, který je v rámci České republiky i Polska zcela výjimečný. Od zbytku obou území se odlišuje především dodnes živou lokální identitou, dialektem, jazykovou a náboženskou různorodostí. Všechna tato specifika byla vystavena mnoha náporům asimilačních snah, některá byla dočasně potlačena a opět získala na svém významu.

Těšínsko je místem střetu mnoha kultur a národností. Etnika, jež žijí nebo žila na území Těšínska, výrazně ovlivnila dějinný vývoj tohoto území, stejně tak jako jeho charakter a multikulturní podobu, kterou zde můžeme najít mnohem dříve a v mnohem větší míře než na většině jiných území střední Evropy. Přestože jsou dějiny Těšínska velice bohaté, je jim obecně věnována jen velmi malá pozornost, oproti například Sudetám. Region zaslouží bližší zkoumání díky svému mezinárodnímu, politickému, strategickému a ekonomickému významu za posledních několik set let. Tato práce si kladla za cíl prozkoumat a zmapovat vývoj regionu a jeho měnící se význam, což se podařilo, přestože jen v míře omezené jejím rozsahem. V jednotlivých kapitolách je možno sledovat kolísající vliv a význam Těšínska od zaostalé periferie po rozvinuté území, jež se stalo jablkem sváru mezi dvěma sousedními zeměmi.

Historie Těšínska sahá do dob, kdy ještě neexistoval žádný územní celek tohoto názvu. Na věcné zkoumání Těšínska se můžeme zaměřit až v rámci Slezska, jehož bylo součástí. Díky dělení Slezska došlo ke vzniku Těšínského knížectví a počátkům „samostatné“ historie Těšínska. Již v této době byl zřejmý strategický význam území a o jeho správu projevovala zájem jak česká, tak polská koruna. Střídající se polské a české vlivy se ustálily díky spojení těšínských Piastovců s českou korunou. Následující vývoj byl díky této okolnosti spojen se zeměmi

Koruny české a relativní stabilitou. Již v tomto období můžeme vidět zájem jak polských, tak českých zemí o území Těšínska z důvodu jeho strategické polohy.

Od počátku 18. století se začalo dosud zemědělské Těšínsko proměňovat. Průmyslová revoluce s sebou přinesla postupnou masivní industrializaci. Naleziště uhlí a hutní průmysl napomohly rozvoji regionu. Těšínsko již nebylo pouze významnou strategickou spojnici s okolními zeměmi, ale i ekonomickým centrem. Došlo k obrovskému demografickému růstu, který byl zapříčiněn nejen zlepšením životních podmínek, ale především velkou migrací dělníků za prací. Možnosti pokroku byly však omezeny řadou válek, hladomorů a epidemií. Ve století 19. se vývoj urychlil a Těšínsko se stalo velmi vyspělým. Strategický význam rostl spolu s potřebou železa a možností využití uhlí. Proměnou prošel nejen průmysl, ale také zemědělství a další oblasti života obyvatel.

V tomto období začala vznikat mezi českým a polským obyvatelstvem nacionalistická hnutí. Dvacáté století se nese na Těšínsku především v duchu sporů mezi Čechy a Poláky. České a polské národní obrození přináší radikalizaci. Z této radikalizace a touhy připojit se k tomu, či onomu státu vzešlo tolik křivd a příkoří, že došlo k devastaci vztahů na Těšínsku. Vztahy jsou nově obnovovány až v posledních několika desetiletích. Již v této kapitole je patrné narůstající napětí mezi českým a polským elementem, přestože pouze na lokální úrovni. Díky zmapování vývoje Těšínska pak můžeme snáze chápat, proč o něj později došlo k tak závažným sporům, tedy přesněji v čem spatřovaly oba nové státy cenu a význam Těšínska.

Oba státy měly ze zcela logických důvodů o těšínské území nesmírný zájem. O rozdělení regionu a jeho příslušnosti se vedla řada jednání, z nichž žádné nepřineslo řešení, které by vedlo ke spokojenosti všech zúčastněných. Mnohokrát zasahovalo mezinárodní společenství,

nebo nějaká třetí strana a Těšínsku se dostalo značné mezinárodní pozornosti. Nicméně na příkladu jednání z druhé světové války můžeme doložit, že obě zainteresované strany byly ochotny udělat ústupky, přestože považovaly Těšínsko za závažný problém. Těšínsko však nikdy nebylo problémem nepřekonatelným. Oba státy byly ochotny a schopny ho v době, kdy pro ně byla mezinárodní politická situace nepříznivá, potlačit. Mnohokrát však Těšínsko posloužilo jako záminka, když politické elity obou národů potřebovaly dosáhnout svých cílů, či odvrátit pozornost od jiných problémů, s nimiž se potýkaly. Faktem zůstává, že vliv Těšínska na československo – polské vztahy, ač nebyl rozhodujícím prvkem, byl velmi významný.

V roce 1948 se v ČSR chopila vlády komunistická strana a těšínská problematika ztratila svůj význam. Hranice vedoucí skrze Těšínsko byla neprodyšně uzavřena a na dalších několik desetiletí se československá hornická část území stala „perlou“ komunistické země. Region byl rozdělen, k obnovení přeshraniční spolupráce a opětovnému hledání společných kořenů a identity došlo až po roce 1989.

Díky pádu komunistického režimu došlo ke změně fungování ekonomiky, což velice těžce zasáhlo i těšínskou oblast. Bylo zapotřebí intenzivní spolupráce v rámci celého regionu, což přineslo možnost zaměstnání obyvatel polské části Těšínského Slezska. Na základě této přeshraniční spolupráce byl později vybudován euroregion. Euroregion Těšínské Slezsko – Śląsk Cieszyński se stal opěrným bodem spolupráce, která má přispět k obnově regionu a společného regionálního povědomí. Na jeho platformě byla realizována řada projektů, které napomohly rozvoji přeshraniční spolupráce a přispěly k odbourání nedůvěry mezi obyvateli Těšínska v podobě dvou vnitrostátních regionů.

8 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Adamus, A. (1925): Přehled dějin Těšínska za vlády Marie Terezie. Ostrava: Union ve Slezské Ostravě.

Al Saheb, J. (2010): Valašská kolonizace na Těšínsku v 16. – 18. století. In: Jež, R.; Pindur, D.: Těšínsko v proměnách staletí: Sborník přednášek z let 2008 – 2009 k dějinám Těšínskoho Slezska. Český Těšín: Muzeum Těšínska.

Badziak, K.; Matwiejew, G.; Samus, P. (1997): Powstanie na Zaolziu w 1938 roku: polska akcja specjalna w swietle dokumentów Oddziału II. Sztabu Głównego WP. Warszawa: Adiutor.

Borák, M. (1990): Na příkaz gestapa. Nacistické válečné zločiny na Těšínsku. Ostrava: Profil.

Borák, M. (1997): Z Historie Poláků v České republice. In: Sokolová, G.; Hernová, Š.; Šrajterová, O.: Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy. Šenov u Ostravy: Tilia.

Borák, M. (2003): Politický a národnostní vývoj. In: Gawrecki a kol.: Dějiny Českého Slezska 1740 – 2000 (II.). Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko – přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie.

Borák, M.; Žáček, R. (1993): „Ukradené“ vesnice. Musí Češi platit za 8 slovenských obcí?. Ostrava: Muzeum Těšínska v nakladatelství Sfinga.

Cabada, L.; Hricová, H. (2009): Těšínské Slezsko. In: Cabada, L. a kol.: Evropa regionů. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Čelovský, B. (1999): Mnichovská dohoda 1938. Šenov u Ostravy: Tilia.

Friedl, J.; Jirásek, Z.: Rozpačité spojenectví. Československo – polské vztahy v letech 1945 – 1949. Praha: Aleš Skřivan ml..

Fukala, R. (2003): Stavovské a knížecí Slezsko v evropské mocenské politice 1400 – 1740. In: Gawrecki a kol.: Dějiny Českého Slezska 1740 – 2000 (I.). Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko – přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie.

Fukala, R. (2007): Slezsko neznámá země Koruny České. Knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové.

Gajdor, G. (2008): Rektifikace. In: Gajdor, G. a kol.: Zaolzí. Polsko – český spor o Těšínské Slezsko 1918 – 2008. Warszawa: Dom Spotkań z Historie.

Gawrecká, M. (2004): Československé Slezsko mezi světovými válkami 1918 – 1938. Opava: Slezská univerzita v Opavě. Filozoficko – přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie.

Gawrecki, D. (1999): Studie o Těšínsku. Politické a národnostní poměry v Těšínském Slezsku 1918 – 1938. Český Těšín: Muzeum Těšínska.

Gawrecki, D. (2003a): Region a jeho části, zeměpisné pojmy. In: Gawrecki a kol.: Dějiny Českého Slezska 1740 – 2000 (I.). Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko – přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie.

Gawrecki, D. (2003b): Slezsko za válek mezi Habsburskou říší a Pruskem. In: Gawrecki a kol.: Dějiny Českého Slezska 1740 – 2000 (I.). Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko – přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie.

Gawrecki, D. (2003c): Židé. In: Gawrecki a kol.: Dějiny Českého Slezska 1740 – 2000 (I.). Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko – přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie.

Hnízdo, B. (1995): Mezinárodní perspektivy politických regionů. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku.

Janowicz, T. (2009): Studium historyczno – polityczne. Wojna o Slask Cieszynsk. Komorów: Antyk.

Jelínek, P. (2009): Zahraničně – politické vztahy Československa a Polska 1918 – 1924. Český Těšín: Matice Slezská.

Josinek, W. (1975): Idea slovanské sounáležitosti v mládežnickém hnutí 19. století na území historického Těšínského knížectví. In: Čepelák, B.; Groblený, A.: Studie o Těšínsku (svazek 3). Český Těšín: Vlastivědný ústav okresu Karviná.

Kolektiv autorů (1996): Ottův slovník naučný. Praha: Argo, Paseka.

Korbelářová, I. (2002a): Městská společnost. In: Korbelářová I.; Šmerda, M.; Žáček, R.: Slezská společnost v období pozdního baroka a nástupu osvícenství (na příkladu Těšínska). Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě.

Korbelářová, I. (2002b): Obyvatelstvo na Těšínsku v 18. století. In: Korbelářová I.; Šmerda, M.; Žáček, R.: Slezská společnost v období pozdního baroka a nástupu osvícenství (na příkladu Těšínska). Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě.

Korbelářová, I. (2005): Města na Těšínsku v 18. století. Český Těšín: Muzeum Těšínska.

Korbelářová I.; Šmerda, M.; Žáček, R. (2002): Slezská společnost v období pozdního baroka a nástupu osvícenství (na příkladu Těšínska). Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě.

Korbelářová, I.; Žáček, R. (2008): Těšínsko – země Koruny české (k dějinám knížectví od počátků 18. století). Český Těšín: Muzeum Těšínska.

Krol, J. (1991): Československo – polský spor o Těšínsko v květnu a červnu 1945. In.: Kolektiv autorů: Slezsko v československo – polských vztazích 1918 – 1947. Opava: Slezský ústav Československé akademie věd v Opavě.

Kubík, L. (2001): Těšínský konflikt. Olomouc: Votobia.

Nowak, K. (2008): Pierwsza Niepodległosc. Polacy na Slasku Cieszyńskim w 1918 roku. Cieszyn : Biuro Promocji i Informacji, Urząd Miejski.

Ondřeka, Z. (2008): Historicko – geografické vymezení Těšínska, jeho hranice a začlenění do českého státu. In: Kolektiv autorů: Těšínské Slezsko: výběr příspěvků z mezinárodní konference „Těšínské Slezsko – historie a současnost ve společné Evropě“ konané dne 15. 5. 2008. Český Těšín: Muzeum Těšínska.

Pindur, D. (2008): České kulturní a jazykové vlivy na Těšínsku v období od 14. století do konce 18. století. In: Kolektiv autorů: Těšínské Slezsko: výběr příspěvků z mezinárodní konference „Těšínské Slezsko – historie a současnost ve společné Evropě“ konané dne 15. 5. 2008. Český Těšín: Muzeum Těšínska.

Pražmovská, A. (1989): Britain, Poland and the Eastern Front, 1939. Cambridge: Cambridge University Press.

Romancov, M. (2007): Politická geografie a geopolitika. In: Cabada, L.; Kubát, M. a kol.: Úvod do studia politické vědy. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Siwek, T. (1997): Demografická charakteristika Poláků v ČR. In: Kadłubiec, K. D. a kol.: Polská národnostní menšina na Těšínsku v České republice (1920 – 1995). Český Těšín: Filozofická fakulta Ostravské univerzity.

Skalníková, O. (2001): Rodina a obec. Sociální vztahy ve společnosti. In: Kolektiv autorů: Těšínsko 3. díl. Šenov u Ostravy: Tilia.

Sokolová, G.; Hernová, Š.; Šrajerová, O. (1997): Češi, Slováci a Poláci na Těšínsku a jejich vzájemné vztahy. Šenov u Ostravy: Tilia.

Sovinský, J. (2005): Státní hranice Československa a České republiky. Praha: Spolek českých právníků VŠEHRD.

Spyra, J. (2001): Zarys dziejów ludności żydowskiej na Śląsku Cieszyńskim. In: Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś (sborník referátů z mezinárodní vědecké konference, konané dne 4.10.2001 v Českém Těšíně). Český Těšín: Pedagogické centrum pro polské národnostní školství.

Spyra, J. (2004): Po stopách těšínských židů. Cieszyn: Biuro Promocji i Informacji.

Šlachta, F. (1946): Těšínsko, jeho první a druhé dělení. Karviná: vydal autor vlastním nákladem.

Šmerda, M. (2002a): Tři regiony Českého (Rakouského) Slezska a specifika Těšínska. In: Korbelařová I.; Šmerda, M.; Žáček, R.: Slezská společnost v období pozdního baroka a nástupu osvícenství (na příkladu Těšínska). Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě.

Šmerda, M. (2002b): Vývoj osídlení. In: Korbelařová I.; Šmerda, M.; Žáček, R.: Slezská společnost v období pozdního baroka a nástupu osvícenství (na příkladu Těšínska). Opava: Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě.

Valenta, J. (1991): Slezsko v česko – polských vztazích v letech 1918 – 1920. In: Kolektiv autorů: Slezsko v československo – polských vztazích 1918 – 1947. Opava: Slezský ústav Československé akademie věd v Opavě.

Zahradnik, S.; Ryczkowski, M. (1992): Korzenie Zaolza. Warszawa: Polska Agencja Informacyjna.

Zahradnik, S. (2001): Od wiêkszości do mniejszości. In: Mniejszości narodowe na Śląsku Cieszyńskim dawniej i dziś : referaty wygłoszone na międzynarodowej konferencji naukowej, która odbyła się 4.10.2001 w Czeskim Cieszynie = Minulost a současnost národnostních menšin na Těšínsku : sborník referátů z mezinárodní vědecké konference, konané dne 4.10.2001 v Českém Těšíně. Český Těšín : Pedagogické centrum pro polské národnostní školství.

Žáček, R. a kol. (1967): Češi a Poláci v minulosti, II. díl. Praha: Academia.

Žáček, R. (1991): Těšínská otázka v jednání o konfederaci československo – polskou v letech 1939 – 1943. In.: Kolektiv autorů: Slezsko v československo – polských vztazích 1918 – 1947. Opava: Slezský ústav Československé akademie věd v Opavě.

Žáček, R. (1997): Dějiny. In: Kolektiv autorů: Těšínsko 1. díl. Šenov u Ostravy: Tilia.

Žáček, R. (2000): Studie o Těšínsku. Těšínsko v československo – polských vztazích 1939 – 1945. Český Těšín: Muzeum Těšínska.

Žáček, R. (2002): Poláci v České republice v historické retrospektivě. In: Polacy na Zaolziu 1920-2000. Zbiór referetów z konferencji naukowej, która odbyła się 13.-14.10.2000 w Czeskim Cieszynie. = Poláci na Těšínsku. 1920-2000. Sborník příspěvků z vědecké konference konané

ve dnech 13.-14.10.2000 v Republice Czeskiej 2002. Český Těšín: Kongres Polaków w Republice Czeskiej.

Žáček, R. (2003): Ekonomický a sociální rozvoj. In: Gawrecki a kol.: Dějiny Českého Slezska 1740 – 2000 (I.). Opava: Slezská univerzita v Opavě, Filozoficko – přírodovědecká fakulta, Ústav historie a muzeologie.

Internetové zdroje

„Co je euroregion,“ Euroregion Těšínské Slezsko, dostupné na: <http://www.euregio-teschinensis.eu/euroregion-tesinske-slezsko/>, 22. 2. 2012.

„Euroregionu Śląsk Cieszyński,“ SRiWR "Olza", dostupné na: <http://www.euroregion.olza.pl/index2/index.php>, 26. 3. 2012.

„Nákladnický systém,“ CoJeCO, dostupné na: http://www.cojeco.cz/index.php?detail=1&s_lang=...Guinea-Bissau&id_desc=389962&title=faktorsk%FD%20syst%E9m, 27.2.2012.

„O nas,“ SRiWR "Olza", dostupné na: <http://www.euroregion.olza.pl/pl/o-nas/>, 26. 3. 2012.

„O regionu,“ Euroregion Těšínské Slezsko – Śląsk Cieszyński, dostupné na: <http://www.euregio-teschinensis.eu/tesinske-slezsko/o-regionu/>, 26. 3. 2012.

„Smlouva o regionální spolupráci pod názvem Euroregionu Těšínské Slezsko - Śląsk Cieszyński,“ Euroregionu Těšínské Slezsko - Śląsk Cieszyński, dostupné na: <http://www.euregio-teschinensis.eu/wp-content/uploads/2012/01/Smlouva-o-regionální-spolupráci.pdf>, 26. 3. 2012.

Šuhej, R.: „Exkurz do historie,“ Slezsko.net, dostupné na: <http://slezsko.net/slezane-esej>, 25. 3. 2012.

„Těšínské jablko sváru.“ ČT24, dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/exkluzivne-na-ct24/osobnosti-na-ct24/72272-tesinske-jablko-svaru/>, 6. 4. 2012.

„Vítejte v Euroregionu Těšínské Slezsko - Śląsk Cieszyński,“ Regionální sdružení pro česko-polskou spolupráci Těšínského Slezska, dostupné na: <http://euroregion.inforeg.cz/home.htm>, 26. 3. 2012.

9 RESUMÉ

This bachelor's thesis is concerned with the issue of the Těšín region. Currently, the area of the historical region of the Těšín Principality is divided between the Czech Republic and Poland. It is a distinctive region with deeply enrooted historical traditions, which is entirely unique in both of the countries it is a part of. It differs especially because of its vivid local identity, dialect, language and religious diversity. All of those specifics faced many assimilation efforts, some of which were suppressed only to regain significance later. The fastest developing region is, with the help of the transfrontier cooperation on the platform of Euroregion, Těšín Silesia - Śląsk Cieszyński.

The issue of the Těšín region is not only an important part of both Czechoslovak and Polish national history, but also a significant part of the history of international relations in terms of the newly established states in Europe. This is the reason why the author of this thesis is concerned with it. The dispute over the Těšín region has been going on for a really long time, but there was never really any strong public awareness of it. The region deserves to be more closely observed because of its international, political, strategic as well as economic significance in the last few hundred years.

In the first part of the thesis, theoretical terminology and basic characteristics of the region were introduced. Subsequently, the history of the region, with focus on the most significant events, was briefly described. The elements, which have a direct impact on the future of the region, for example the heterogeneity of its inhabitants and the economic and political situation, were mentioned. The following part of the thesis was concerned with the radical changes in the development of the region in the course of the 18th and 19th century, when the modern shape of the

Těšín region started to form. The following chapter analyses the Czechoslovak-Polish dispute over the region, which went on for pretty much the entire 20th century and which was divided into a number of stages. The last part of the thesis focuses on the establishment and functioning of the Těšín Silesia - Śląsk Cieszyński Euroregion.

The objective of this bachelor's thesis was to analyse the development of the Těšín region from its creation to the present, with special attention paid to its distinctive features as well as its fluctuating importance. The objective was fulfilled systematically throughout the entire thesis. Another aspect the author observed was the role of the Těšín region in the development of the Czechoslovak-Polish relations. This issue is primarily discussed in the fifth chapter.

10 PŘÍLOHY

Příloha 1: Těšínské knížectví, mapa z roku 1736

Příloha 2: Rotunda sv. Mikuláše a sv. Václava

Příloha 3: Kopie rukopisu „Práv a zřízení zemského knížectví těšínského“

Příloha 4: Těšínsko v 18. století

Příloha 5: Těšínské Slezsko v roce 1919

Příloha 6: Vznik hranic Československého Slezska 1920

Příloha 7: Zaolzie

Příloha 8: Těšínsko dnes